

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 34.

ΤΟΜΟΣ Γ'.

26 ΙΟΥΝΙΟΥ 1894.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ.

Ἡ κυρίως πολιτικὴ ἐν Ἑλλάδι κίνησις ἐξακολουθεῖ συνισταμένη εἰς τὴν πολεμικὴν τῶν ἐφημερίδων, οὐ μόνον τῶν ἀντιπολιτευομένων πρὸς τὸ κυβερνητικὸν ὄργανον, ὑπερμαχοῦν τῶν μέτρων τοῦ ὑπουργείου καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐν ταῖς περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ συμβιβασμοῦ διαπραγματεύσεσι πολιτικῆς τοῦ κ. Τρικούπη, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιπολιτευτικῶν ὀργάνων πρὸς ἄλλα, ἄλλων μὲν ὑπὲρ τοῦ κ. Ράλλη, ἄλλων δὲ ὑπὲρ τοῦ κ. Δηλιγιάννη καὶ ἄλλων ὑπὲρ ἄλλων πολιτευτῶν διεκδικούτων τὴν ἡγεσίαν τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν διαδοχὴν τοῦ κ. Τρικούπη ἐν τῇ πρωθυπουργίᾳ. — Μόνον νέον στοιχεῖον προσετέθη ἢ ἐν τῇ ἀναπληρωματικῇ βουλευτικῇ ἐκλογῇ Ἐργασιεὺς ἐκδηλωθεῖσα αὐτῆς κυβερνητικῆ ἀδυναμία, ἃτε οὐδὲ τολμήσαντος κἀν κυβερνητικοῦ τινος ὑποψηφίου νὰ ἐκθέσῃ κάλλην, νικηφόρῳ δὲ τοῦ ὑποψηφίου τῆς γαλλικῆς μερίδος κ. Καρατζᾶ. — Οὕτω τὸ μάλιστα ἐνδιαφέρον ζήτημα παραμένει τὸ τοῦ πρὸς τοὺς πιστωτὰς τοῦ κράτους συμβιβασμοῦ, αἱ περὶ τοῦ ὁποίου διαπραγματεύσεις, σχεδὸν διακοπεῖσαι πῶς, ἐπανεληθῆσαν μετὰ πλειόνων, φαίνεται, ἐλπίδων ἐπιτεύξεως ὀριστικῆς τινος, τοῦλάχιστον μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τῆς κυβερνήσεως, συνεννοήσεως.

Ἡ τροπὴ ὀφείλεται εἰς τινὰς παραχωρήσεις, εἰς ἃς ὁ κ. Τρικούπης ἐνόμισεν ὅτι ὄφειλε νὰ προβῇ χάριν τῆς συνεννοήσεως ταύτης, αἱ ὁποῖαι ὅμως, ὑπερβολικαὶ κρινόμεναι, προεκάλεσαν σφοδρὰς τοῦ ἄττικοῦ τύπου ἀποδοκιμασίας. — Αἱ παραχωρήσεις αὗται εἶνε αἱ ἐξῆς: Ὁ κ. Τρικούπης ἀποδέχεται νὰ ἐκτίμη τὸ κράτος τοῖς πιστωταῖς αὐτοῦ ἐπὶ τριετίαν μὲν ἀπὸ τοῦδε 35 ο(ο, εἶτα δὲ ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν τὸ ποσὸν τοῦτο ν' αὐξάνῃ κατ' ἔτος ἀνὰ μίαν μονάδα, μέχρις οὗ φθάσῃ εἰς τὰ 60 ο(ο, πέρα τοῦ ὁποίου οὐδὲ μία δύναται νὰ γείνη αὐξήσις. — Ὁμολογουμένως οἱ κύριοι πιστωτὰι οὐδὲν δύνανται ν' ἀπαιτήσωσι πλειότερον τῶν ἀρκετὰ γενναίως ὑπὸ τοῦ κ. Τρικούπη πα-

ραχωρουμένων αὐτοῖς, οὕτω δὲ ἐλπίζομεν ὅτι δὲν θὰ βραδύνωσι νὰ δηλώσωσι τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν, ὅτε ἀρχεταὶ τὸ δεύτερον τῶν διαπραγματεύσεων στάδιον, τὸ καὶ σοβαρώτερον καὶ δυσχερέστερον, ἦτοι τὸ περὶ τῶν δοθησομένων ἐγγυήσεων.

Μετὰ ὀλιγοήμερον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πρωτεύουσῃ διαμονὴν ἀπῆλθε τῇ παρελθούσῃ τετάρτῃ ὁ νεαρὸς τῆς Σερβίας βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ὁ Α', ὁ κατὰ τὴν ὀλιγοχρόνιον μέχρι τοῦδε ἐνάσκησιν τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς ἐπιδειξάμενος, ὡς γνωστὸν, νοῦν ὄριμον, θέλησιν ἰσχυρὰν καὶ φρόνιμον εὐτολμίαν, ἀρετὰς, ἃς δυσχερῶς θὰ ἠδύνατό τις νὰ προσδοκᾷ παρὰ τοιαύτης ἡλικίας, διὰ τῆς ἐνασκήσεως ὅμως τῶν ὁποίων κατώρθωσεν ἴδιον αὐτὸς μὲν ν' ἀποδείξῃται τὸν ζυγὸν τῆς κοινοκρατίας, καὶ τὴν χώραν δὲ ν' ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῶν ἐπακολούθων τῆς ὑπὸ τῶν κομμάτων καταχρήσεως τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν. — Ὁ σεπτὸς ἐπισκέπτης ἀπῆλθεν, ὡς προσβλέπομεν, ἀποκομίζων ἀρίστως μὲν ἐντυπώσεις περὶ τῆς παροικιωδῶς μεγαλοπρεποῦς ξενίας, δι' ἧς ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐτὴ γινώσκει νὰ περιβάλλῃ τοὺς τὸ κράτος ἐπισκεπτομένους ἡγεμόνας, τὴν ἐξ ἰδίας δὲ ἀντιλήψεως μωρφωθεῖσαν πεποιθῆσιν περὶ τῶν εὐμενῶν καὶ στοργικῶν αἰσθημάτων τοῦ ὑπάτου τῆς αὐτοκρατορίας ταύτης ἄρχοντος πρὸς πάντας τοὺς ὁμόρους αὐτῇ λαοὺς καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν, μάλιστα δὲ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἐπαρκῶς κατανοοῦσι τὴν ἀλλοεγγύην συμφερόντων, τὴν συνδέουσαν πρὸς ἄλλα τὰ ἀνατολικά κράτη, καὶ ὅτι ἢ εἰρηνικὴ ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος ἐκάστου αὐτῶν ἐξήρηται, οὐχὶ ἐκ παραδόλων ἀποφάσεων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀμοιβαίου τῆς φιλικῶν καὶ εὐκρινῶν αἰσθημάτων καὶ ἐκ τῆς ἀμοιβαίας εὐλαβείας πρὸς τὰ δίκαια ἀλλήλων. — Οὕτως ἢ ἐπίσκεψις φαίνεται ἡμῖν προωρισμένη νὰ ἐπιδράσῃ εὐεργετικῶς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τῶν ἀνατολικῶν κρατῶν καὶ νὰ ἐνισχύσῃ μέχρι συνεννοήσεως τὰς φιλικὰς αὐτῶν σχέσεις. — Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς ταύτης σημασίας ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπίσκεψις δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ λαμπρῶς καὶ τὰς πρὸς ἄλλα

πνευματικὰς σχέσεις τῶν ὀρθοδόξων ἐθνῶν, ὧν κέντρον ἐπὶ αἰῶνας ἐγένετο τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ἐκθρέψαν ταῦτα ἐν τῇ εἰς Χριστὸν πίστει καὶ διὰ ταύτης περιφρουρήσαν τὴν πνευματικὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτῶν ὑπαρξιν. — Ἡ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου πρὸς τὸν βασιλέα ἐπίσκεψις, αἱ πατρικαὶ τῆς Α. Θ. Παναγιότικος εὐλογίαι ἐπὶ τῆς σεπτῆς κορυφῆς τοῦ νεαροῦ ἀνακτος, ἡ ὅλως ἐκτακτος ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναφ̄ παρουσία ὀρθοδόξου βασιλέως, ἡ γενομένη αὐτῷ ἐγκάρδιος ὑποδοχή, αἱ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ σερβικοῦ ἔθνους ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ ναφ̄ ἀναπεμφθεῖσαι εὐχαί, ὁ ἐνθουσιασμός, μεθ' οὗ τὸ πλῆθος προσηγόρευσε τὸν ὀρθόδοξον μονάρχην, ἐμπράκτως ἔδειξαν τοῦτο μὲν ὅτι ὁ ἀνώτατος τοῦ σερβικοῦ ἔθνους ἄρχων, συνεπῆς ταῖς εὐσεβεῖσι παραδόσεσι τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐκὼν τῇ φιλοστόργῳ μητρὶ προσήλθε τὰς τιμὰς καὶ τὴν εὐπειθειαν τοῦ υἱοῦ προσφέρων καὶ λαμβάνων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς θεοπειθεῖς αὐτῆς εὐχάς, τοῦτο δὲ ὅτι τὸ οἰκουμενικὸν τοῦτο πατριαρχεῖον δὲν ἔπαυσεν ὄν ὡς ἐν μακρῷ περιόδῳ αἰῶνων ὑπῆρξεν, οὐχὶ κοσμικὸν κέντρον μιᾶς ἐθνότητος, ὡς παρὰ τῶν συκοφαντῶν αὐτοῦ ἐρρήθη, ἀλλὰ πνευματικὸν κέντρον τῆς καθόλου Ὀρθοδοξίας, ἴσθν στοργὴν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς εὐημερίας πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἐθνῶν τρέφον, κινῶτος τῶν δικαίων πάντων. φυλάττουσα σῶα τὰ δῆμντρα καὶ ἀποδιδούσα ἐκάστοις ἐν τῇ τεταγμένη ὥρᾳ ἀλώδητα τὰ δίκαια ταῦτα, ὡς τοῦτο μαρτυροῦσι πᾶσαι αἱ χειραφετηθεῖσαι τέως μὲν θυγατέρες τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, νῦν δὲ ἀδελφαὶ Ἐκκλησιαὶ τῆς Ρωσίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας, τῆς Ρουμανίας. — Τοῦτου ἕνεκα ἡ ἐν τῇ μητροπόλει ταύτῃ τῆς Ὀρθοδοξίας συνάντησις τῆς γηραιᾶς μητρὸς μετὰ τοῦ ἀντιπροσώπου μιᾶς τῶν χειραφετηθεισῶν θυγατέρων δύναται ν' ἀποδῇ γόνιμος εἰς ἀγαθώτατα ἐπακόλουθα ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας. ἢτε διὰ τῆς οὕτω γινομένης νέας μετὰ μακρὰν περίοδον ἐτῶν γνωριμίας καὶ ἐκτιμῆσεως τῶν ἀμοιβαίων αἰσθημάτων καὶ συμφερόντων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ μεγάλου καὶ κοινοῦ συμφερόντος τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐπέρχομένης στενωτέρας ἐνώσεως ἐν τῇ ἀδελφικῇ ἀγάπῃ, ἐξ ἧς πᾶσα δύναμις ἀπορρέει.

Ἡ νέα ἐν Γαλλίᾳ κατάστασις ἐπισηχόλησε καθ' ὅλοκληριαν σχεδὸν τὴν πολιτικολογίαν τῆς ληξιάσης ἐβδομάδος. — Ἡ τοῦ Καρνὸ κηδεῖα διετράνωσε τὰς συμπαθείας, δι' ὧν πάντες τῆς ὑπ' οὐρανὸν οἱ πεπολιτευμένοι λαοὶ περιβάλλουσι τὸ γαλλικὸν ἔθνος, τὴν ἐπὶ τῇ συμφορᾷ λήπην αὐτοῦ σπεύσαντες αὐθορμήτως διὰ τῶν ἐπισημοτάτων αὐτῶν ἐν τοῖς διαφόροις κλάδοις ἀντιπροσώπων καὶ κατὰ τοὺς σημαντικωτάτους τρόπους νὰ συμμερισθῶσι. — Τῆς γενικῆς ταύτης συμπαθείας ἀπέβη ἀξία ἡ Γαλλία κυρίως διὰ τὴν μετροπαθείαν, μεθ' ἧς φέρει τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. — Ἄλλ' αἱ συμπάθειαι αὗται ἐπιβάλλουσιν ἐμμέσως τῇ Γαλλίᾳ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς αὐτῆς μετροπαθοῦς καὶ εἰρηνικῆς πολιτικῆς, ἧτις ἐπορίσατο αὐτῇ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐκτίμησιν, ὑποχρέωσιν ἄλλως τε συνῆδουσαν πρὸς τὰ καλῶς ἐννοούμενα συμφέροντα τῆς χώρας, ἃτινα ζημίαν μόνον θὰ ἠδύναντο ν' ἀναμείνωσιν ἐκ προώρου τινὸς παρεκτροπῆς ἀπὸ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ. — Τοῦτο

καλλίστα ἐννοεῖ ὁ νέος τῆς Δημοκρατίας πρόεδρος, ὅστις διὰ τοῦ τῇ τρίτῃ πρότων νομοθετικῶν σωμάτων τῆς χώρας ἀναγνωσθέντος διαγγέλματος αὐτοῦ παρέρχει ἀσφαλῆ ἐχέγγυα περὶ τῆς τηρήσεως τῆς συμφορωτάτης τῇ Γαλλίᾳ πολιτικῆς. — Αἱ συντηρητικαὶ τοῦ νέου προέδρου ἀρχαὶ καὶ ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ θέσις ὡσένης τῶν μάλιστα μεγαπλοῦτων εὐπατριδῶν τῆς Γαλλίας εἶχον πρὸς στιγμὴν περισπῆσαι εἰς ἐπιφύλαξιν τινὰ τοὺς θερμότερους τῶν θιασῶτων τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τῆς χώρας· ἀλλ' αἱ δηλώσεις αὐτοῦ, μαρτυροῦσαι οὐ μόνον εὐλάβειαν πρὸς τὸ πολιτεύμα τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἐδραίαν τοῦ ὑπάτου αὐτοῦ ἄρχοντος πεποίησιν ἐπὶ τὰγαθά, ἃτινα ἐπόρισε καὶ ἐξακολουθήσει πορίζουσα τῷ ἔθνει ἡ Δημοκρατία, καὶ τὰς ὑπονοίας τῶν ἄκρων ἐκείνων πυρρωνιστῶν διασκεδῶζουσι καὶ πάντα πείθουσιν, ὅτι ὄντως ὁ τοῦ καθήκοντος ἦρωσ, ὡς ὁμῶστα τὸν ἀειμνηστον Καρνὸ ὁ νέος πρόεδρος ἐν τῷ διαγγέλματι αὐτοῦ ἐκάλεσεν, ἔσχε παρὰ τῷ κ. Περιὲ τὸν ἐπάξιον αὐτοῦ διάδοχον. — Ὁ πρόεδρος, εἶπεν ὁ κ. Καζιμιρ Περιὲ, δὲν ἀνήκειεἰς κόμμα, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Δημοκρατίαν. Ἡ ἐκφρασις αὕτη ἀποτελεῖ ἀδμαντίνην τοῦ νέου προέδρου ὑπόσχεσιν, ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ θὰ ἔχη πάντοτε ὑπ' ὄψει μόνον τὸ συμφέρον τῆς Δημοκρατίας καὶ τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν. οὗς εἰδικώτερον ἐτι ἐπιγγεῖλατο νὰ περιφρουρήσῃ κατὰ πάσης ἀποπειρας ἀνθρωπιασμοῦ καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτοὺς μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐπταετίας, ἥδη ἀπὸ τοῦδε δηλῶν ὅτι προτίθεται νὰ μὴ ἐκτεθῇ τὸ δεύτερον ὑποψήφιος ἐν τῇ προεδρικῇ ἐκλογῇ, ἀκέραιους τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ. — Καὶ ὁ κυρίως δῆμος δὲ εὐρίσκει ἐν τῷ προεδρικῷ διαγγέλματι εὐσιώλους ἐπαγγελίας. Ἡ γνώμη π. χ. τοῦ κυρίου Καζιμιρ Περιὲ, ὅτι ἡ κυβερνήσις μάλιστα πάντων δύναται, οὐχὶ διὰ περοσεσῶν μόνον ἐλπίδων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων ν' ἀνακουφίσῃ τὰς τυχόν ἀναξιοπαθοῦσας τάξεις προώρισται πάντως νὰ ἐνασκήσῃ ἀγαθὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν κατωτέρων στρωμάτων τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. — Ἄλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἐπαγγελόμενος τῇ Γαλλίᾳ νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν ἐστίαν τῶν φῶτων καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ ἐκφράζων τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ πατρις αὐτοῦ, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς συγκροτήσεως τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ κράτους, θὰ δυνηθῇ νὰ ἐνισχύσῃ ἐτι μᾶλλον τὴν πρὸς τὴν εἰρήνην ἀγάπην αὐτῆς, εὐαγγελίζεται τῇ Εὐρώπῃ νέον εἰρηνικὸν τῆς Δημοκρατίας πρόγραμμα. — Τοιοῦτον ὄν τὸ διαγγεῖμα, εὐλόγως εὐπροέστυχε τοῖς ἐντός τε καὶ ἐκτός τῆς Γαλλίας συντηρητικοῖς στοιχείοις, μόνον ἀπαρέσαν τοῖς ριζοσπαστικοῖς, οἵτινες, οὐκ οἶδαμεν πῶς κατορθοῦντες νὰ διαβλέπωσιν ἐν αὐτῷ προκύπτουσαν μεταξὺ τῶν γραμμῶν τὴν προσωπικὴν ἐξουσίαν, θελλῶδεις προὐκάλεσαν σκηνὰς ἐν τῇ Βουλῇ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτοῦ, θρασύτεροι γενόμενοι ἀφ' ὅτου πρῶτος ἐπιλαχὼν ἐν τε τῇ τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ εἰτα τοῦ τῆς Βουλῆς ἐκλογῇ ἀνεδείχθη ὁ ὑποψήφιος αὐτῶν κ. Μπρισὼν.

M. E. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ.

Π ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ
ΚΑΙ Η ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ.

Θαύμα καὶ προφητεία.

Ἐνῶ πάσαν ἔνστασιν εἴτε γεωγραφικὴν εἴτε χρονολογικὴν καὶ ἱστορικὴν εἴτε ἐπιστημονικὴν διαπραγματεύεται ὁ λάτρης τοῦ ὀρθοῦ λόγου καθ' ἑαυτὴν ἀπαιτῶν καὶ ἰδιαιτέραν λύσιν αὐτῆς, περὶ θαυμάτων καὶ προφητείας ὄντος τοῦ λόγου ἅπαντα ἐκ τῶν προτέρων ἀπορρίπτει, διότι ἴσα ἴσα αὐτὴ εἶναι ἡ κυρία τοῦ ὀρθολογισμοῦ οὐσία, ἡ ἄρνησις τοῦ ὑπὲρ λόγον.

Ἀρνεῖται λοιπὸν ὁ Ὀρθολογιστὴς τὸ ὑπὲρ λόγον ἢ διότι δὲν εἶναι δυνατὸν, ἢ διότι εἶναι ἀναπόδεικτον· ὁ πρῶτος λόγος εἶναι φιλοσοφικός ἢ μεταφυσικός, ὁ δεύτερος εἶναι κατὰ τι μὲν φιλοσοφικός, κατὰ τι δὲ ἱστορικός. »Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε» (ἔβρ. 1, 1). Ὁ λόγος τῆς ἀποκαλύψεως σύγχρονος τῇ πλάσει τοῦ ἀνθρώπου ὢν, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ καθιστάμενος πληρέστερος καὶ σαφέστερος κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν οὐσίαν, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν ὡς ὁδὸς ἀλήθεια καὶ ζωῆς, τουτέστιν ὡς ἀρχὴ νέας θρησκείας, νέας ὑψηλοτέρας μεταξὺ τῶν λαῶν ζωῆς, ἧτις διεσδύσασα ἐν τῷ κόσμῳ ὡς ἱστορικὴ δύναμις διεμορφώθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον, καὶ ἐξακολουθεῖ διαμορφουμένη. Ἡ Ἀποκάλυψις δὲν εἶναι μόνον σύμπλεγμα ἰδεῶν, προῖον τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας, ὡς φαίνεται ἐν τοῖς μύθοις, ἢ καθὼς ὁ φιλόσοφος συστηματικῶς δι' ἀφαιρέσεως διαμορφώνει αὐτάς· ὡς Ἀποκάλυψις αὕτη τοῦ θεοῦ καὶ τῆς θείας ζωῆς, εἶναι καὶ γεγονός καὶ ἔκφρασις τῆς ἀγίας Αὐτοῦ θελήσεως· ἄρα δὲν διαμορφοῦται μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ δι' αὐτῆς, ἀλλ' αὕτη ἀποτελεῖ τὴν μορφωτικὴν τῆς ἱστορίας ἀρχήν, τὸ ζωτικὸν οἰονεῖ κύτταρον τῆς καθόλου ἱστορίας. Ἡ ὑψίστη δὲ καὶ τελειοτάτη ἔκφρασις καὶ μορφή αὐτῆς εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χ., ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία τοῦ πατρὸς σὰρξ ἐγένοντο καὶ ἐσκήνωσαν ἐν ἡμῖν. Ἡ ἐνσάρκωσις λοιπὸν τοῦ Λόγου εἶναι ὁ ὑψιστος τρόπος, δι' οὗ εἶναι δυνατὸν τοῖς ἀνθρώποις νὰ φανῇ ἡ ἀλήθεια, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐξηθροπισμένη ἀλήθεια. Αἱ καθ' ὅλας τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας τῆδε κακέισε διεσκορπισμέναι τῆς Ἀποκαλύψεως ἀκτίνες ἐν Αὐτῷ, ὡς ἐν ἡλίῳ συνεκεντρώθησαν, πᾶσα ἀλήθεια καὶ χάρις ἀπ' ἀρχῆς τῇ ἀνθρωπότητι μεταδοθεῖσα ἐν αὐτῷ συνεπληρώθη. Αὐτὸς ἄρα εἶναι ὁ π. λόγος χάριτος καὶ ἀληθείας. (Ἰωανν. 1, 14), ἡ δὲ ἀποκάλυψις οὕτω εἶναι νέα δημιουργία, δεύτερος ὑπερφυσικός κόσμος, ὅστις ὑπεισαγόμενος καὶ ἐν τῇ φυσικῇ διατάξει τῶν ὄντων,

ἐπ' αὐτῆς ἐποικοδομούμενος καὶ ἐν αὐτῇ ἐπενεργῶν προάγει σὺν αὐτῇ καὶ συμπληροῖ μετὰ δυνάμεως ἄνωθεν κατερχομένης.

Φύσις καὶ πνεῦμα, ἀνάγκη καὶ ἐλευθερία, συνειδητὰ καὶ ἀσυνειδητὰ δημιουργήματα ἀποτελοῦσι τὰ δύο στοιχεῖα τῆς πρώτης δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἡ δευτέρα αὕτη δημιουργία, τὸ βασίλειον τῆς Ἀποκαλύψεως τῆς θείας ἀγάπης, σοφίας καὶ παντοδυναμίας ὑπὸ τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα ἐμφανίζονται, ἦτοι ἐν μὲν τῇ φύσει ὡς ὑψηλοτέρα δυνάμις ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ θαύματος, ἐν δὲ τῷ πνεύματι ὡς ὑψηλοτέρα γνῶσις ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς προφητείας καὶ τῆς Θεοπνευστίας. Ἄρα τὸ θαῦμα καὶ ἡ προφητεία, ἡ ἔκτακτος αὕτη ἀποκάλυψις τῆς θείας δυνάμεως καὶ σοφίας, ἀποτελοῦσι τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἡ ὑπερφυσικὴ Ἀποκάλυψις ἐν τῇ ἀνθρωπότητι ἐπεφάνη καθὼς ἡ πρώτη φυσικὴ ἀποκάλυψις ἐν τῇ κανονικῇ πορείᾳ τῆς φύσεως καὶ ταῖς ἐμφύτοις σωματικοπνευματικαῖς τοῦ ἀνθρώπου ιδιότησιν ἐνδείκνυται.

Πρὸ τοῦ δὲ νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὴν ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψιν, οὗτινος ἡ μὲν γέννησις ἀποτελεῖ τὸ ὑψιστὸν ἱστορικὸν θαῦμα, ἡ δὲ ἐμφάνεια τὴν διηνεκῆ προφητείαν καὶ τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, φέρε ἐξετάσωμεν τὴν οὐσίαν, τὴν σημασίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ἐκτάκτων τούτων τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ τρόπων, οἵτινες εἶναι τοῦτο μὲν ἐκδηλώσεις, τοῦτο δὲ κριτήρια τῆς ὑπερφυσικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποδείξεις, δι' ὧν, καθὼς ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ἐν τῇ φύσει, δείκνυται καὶ ἡ ἀψευδὴς ἐνεργὸς δύναμις διὰ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Τὸ δυνατὸν λοιπὸν, τὸ γνωστὸν καὶ πιστὸν τοῦ θαύματος καὶ τῆς προφητείας θὰ ἀποτελέσῃ τὸ θέμα τοῦ ἄρθρου τούτου.

Εἶναι δυνατὸν τὸ θαῦμα; ἡ ἐρώτησις αὕτη ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄλλην τινά, εἶναι δυνατὸν τὸ μυστήριον; τουτέστιν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἀλήθειαι ὑπερφυσικαὶ καὶ δόγματα ἀκατάληπτα τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ; ὅτι εἶναι τὸ ἀκατάληπτον διὰ τὸ πνεῦμα, τοῦτο εἶναι τὸ θαῦμα διὰ τὴν φύσιν· καθὼς δὲ ἐκεῖνο εἶναι ἀνώτερον τοῦ πνεύματος, οὕτω καὶ τοῦτο εἶναι ἀνώτερον τῆς φύσεως· ἐκεῖνο μὲν ὑπὲρ λόγον, τοῦτο δὲ ὑπὲρ φύσιν. Τὸ μυστήριον λοιπὸν εἶναι τὸ θαῦμα τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ θαῦμα εἶναι τὸ μυστήριον τῆς φύσεως.

Ἄν τὸ θαῦμα δένειναι δυνατὸν, τότε καὶ οὐδεμία ἀποκάλυψις εἶναι δυνατὴ. Ἡ ἀπλουστάτη ἀπόδειξις τοῦ δυνατοῦ τῶν θαυμάτων εἶναι τὸ πραγματικὸν αὐτῶν· τούτου δὲ ἀποδεικνυμένου, πᾶσα θεωρία καθ' ἀνάγκην υποβάλλεται ὑπὸ τὰ γεγονότα, οὐχὶ δὲ ταῦτα ὑπ' ἐκείνας. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀρνούμενοι τὸ ὑπὲρ λόγον ἐκ τοῦ μὴ δυνατοῦ τοῦ θαύματος κατάλληγουσι καὶ εἰς τὴν ἄρνησιν αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ἀπορῶγωμεν τὴν εἰς τὴν θεείαν ἐρώτησιν ἀπάντησιν.

Τί εἶναι τὸ θαῦμα; Τὸ θαῦμα εἶναι φαινόμενον ἐν τῷ ὄρατῷ τούτῳ κόσμῳ, ὅπερ τὴν κυρίαν καὶ ἄμεσον αὐτοῦ αἰτίαν δὲν ἔχει εἰς τὰς ἐν τῇ φύσει ἐνεργούσας δυνάμεις· ἄρα ἀνάγεται εἰς ὑψηλοτέραν τινὰ ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, εἰς ὑπερφυσικὴν δύναμιν, ἐξ ἧς πηγάζει.

*) Ἰδε ἄρθρ. 33, σελ. 643—644.

εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἐπὶ τὴν φύσιν κυριαρχίας τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλ' εἶναι δυνατόν; Ἐξετάζω τὴν ἱστορίαν τῶν διαφόρων λαῶν· βλέπω δὲ ὅτι πάντες ὡς δόγμα πίστεως ἢ διὰ τὴν εἶπω καλλίτερον ὡς ψυχὴν τῆς θρησκείας αὐτῶν ἔχουσι τὴν προσευχὴν, τὴν γλώσσαν ταύτην τῆς θρησκείας. Ἡ προσευχὴ ὅμως στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως εἰς Θεὸν καὶ τὴν παντοδύναμον Πρόνοιαν Αὐτοῦ. Ἡ ἀνθρωπότης προσεύχεται· δὲν βλέπει λοιπὸν ἐν τῇ φύσει καὶ τοῖς νόμοις αὐτῆς τυφλὴν κωφὴν καὶ ἄκαμπτον ἀνάγκην, χάσμα μέγα ἐστηριγμένον μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ δημιουργήματος. Ἐν τῇ προσευχῇ καὶ δι' αὐτῆς ἐκδηλοῖ τὴν πίστιν ἐαυτῆς ἢ ἀνθρωπότης ὅτι οἱ νόμοι τῆς φύσεως δὲν ἀποτελοῦσιν ἀνυπερέβλητον ὄριον, ἀλλὰ πειθήνιον ὄργανον διὰ τὴν τὰ πάντα διέπουσαν χεῖρα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἡ ἄπειρος Αὐτοῦ δύναμις ἐνεργεῖ μὲν ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ καὶ ἐκτὸς τῶν πεπερασμένων αὐτῆς δυνάμεων καὶ νόμων, τοὺς ὁποίους ἔταξεν ἐν τῇ φύσει. Τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ θαύματος ὅτι εἶναι ἐνέργεια ἐκτὸς καὶ ὑπὲρ τὴν φυσικὴν διάταξιν λαμβάνουσα χώραν.

Ἄς φαντασθῆ τις ταλαίπωρον μητέρα πρὸ τῆς κλίνης τοῦ σθενοῦντος μονογενοῦς τέκνου τῆς ἢ δυστυχῆς προαισθάνεται ὅτι ἡ μόνη παρηγορία τῆς ἀνά πᾶσαν στιγμὴν κινδυνεῦει νὰ σβύσῃ ὡς λύχνος ἐστερημένος ἐλαίου· ἢ ἀγωνία τῆς ὑπεραυξάνει· οἱ ἰατροὶ ἀπῆλπισαν αὐτήν. Στρέφει τότε τοὺς δακρυβρέκτους ὀφθαλμούς τῆς, πρὸς τὸν ἐσταυρωμένον ὅστις ἐν τινι γωνίᾳ τοῦ δωματίου εἶναι ἀνητημένος, πρὸ αὐτοῦ δὲ εἶναι ἀνημμένη ἢ κανθύλα· κάμπτει τὰ γόνατά τῆς πρὸ αὐτοῦ καὶ ἀναβοᾷ. Κύριε εἰ δυνατόν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· προσεύχεται, προσεύχεται.

Ἄν τὴν στιγμὴν ταύτην παρουσιασθῆς τις ἔλεγεν εἰς τὴν γυναῖκα: μωρὰ τί κάμνεις; διατί προσεύχεσαι; δὲν γνωρίζεις ὅτι ἐν τῇ φύσει ἐπικρατεῖ ἢ σιδηρὰ ἀνάγκη, τὰ πάντα δὲ συμβαίνουσι, διότι οὕτω κατ' ἀναπόδραστον ἀνάγκην πρέπει νὰ συμβαίνωσι; Ἡ ταλαίπωρος θὰ ἀκούσῃ ἴσως τοὺς λόγους τούτους, ἀλλ' οὐδὲν θὰ ἐννοήσῃ· σπογγίζουσα δὲ τοὺς δακρυόεντας ὀφθαλμούς τῆς θὰ εἴπῃ· δὲν ἀρνοῦμαι τοῦτο· ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ Θεῷ οὐκ ἀδυνατήσῃ πᾶν βῆμα· πάντα γὰρ Αὐτὸς δύναται.»

Ἐν τοῖς λόγοις τούτοις ἐκφράζεται ὑψίστη φιλοσοφικὴ ἀλήθεια, παριστῶσα τὴν πίστιν εἰς τὴν παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ Πρόνοιαν, ἣτις εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς φυσικῆς ἀνάγκης. Διὰ τοῦτο ἴσα ἴσα καὶ ἡ ἔνστασις αὕτη οὐδὲν ἰσχύει. Καὶ ἡ πορεία ἀσθενεῖς τινὸς κατὰ νόμους φυσικοὺς προβαίνει· ἀλλ' ὁ ἰατρός ἐνεργεῖ κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ δι' αὐτῶν καὶ μεταβάλλει τὴν πορείαν. Καθὼς ἐν τῷ μικροκόσμῳ τούτῳ οἱ φυσικοὶ νόμοι δὲν ἀποκλείουσι τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν τούναντιον μάλιστα ὑπὸ ταύτης κανονίζονται, οὕτως ἐνεργεῖ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸν μακρόκοσμον καὶ δι' αὐτοῦ. Ἡ φύσις εἶναι ὑ-

πηρέτης τοῦ πνεύματος, αἱ δὲ ἠθικαὶ δυνάμεις ὀρίζουσι τοὺς φυσικοὺς νόμους· τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὴν βῆσιν πάσης προσευχῆς. Καὶ πᾶσα μὲν εὐπρόσδεκτος προσευχὴ δὲν εἶναι θαῦμα· πολλὰ ὅμως θαύματα εἶναι προιόντα τοιαύτης προσευχῆς· ὡς ἀριστα τὸ ζήτημα τοῦτο λύει ὁ πολὺς Ἄριγένης, ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος, λέγων «εἰ δὴ τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεται μυρίας ὄσας ἀπονεύσεις ἔχον πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν καὶ πάλιν πρὸς τὸ καθῆκον ἢ πρὸς τὸ παρὰ τὸ καθῆκον, ἀναγκαίως τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν πρὶν γένηται τῷ Θεῷ ἔγνωσται ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ὅποιον ἔσται· καὶ ἐν πᾶσιν οἷς προδιατάσσεται ὁ Θεὸς ἀκολούθως ὡς ἐώρακε περὶ ἐκάστου ἔργου τῶν ἐφ' ἡμῖν προδιατάσσεται κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ κινήματι τῶν ἐφ' ἡμῖν τὸ καὶ ἀπὸ τῆς Προνοίας αὐτῷ ἀπαντησόμενον, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὸν εἰρμόν τῶν ἐσομένων συμβησόμενον· οὐχὶ τῆς προγνώσεως τοῦ Θεοῦ αἰτίας γινομένης τοῖς ἐσομένοις πᾶσι καὶ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν κατὰ τὴν ὁρμὴν ἡμῶν ἐνεργηθησόμενοι· εἰ γὰρ καὶ καθ' ὑπόθεσιν μὴ γινώσκοντες ὁ Θεὸς τὰ ἐσόμενα, οὐ παρὰ τοῦτο ἀπειλοῦμεν τὸ τάδε τινὰ ἐνεργήσῃν καὶ τάδε θελήσῃν· πλέον δὲ ἀπὸ τῆς προγνώσεως γίνεται τὸ κατὰ τὰς λαμβάνειν εἰς τὴν τοῦ παντός διοίκησιν χρειώδη τῇ τοῦ κόσμου καταστάσει τὸ ἐκάστου ἐφ' ἡμῖν.

Εἰ τοίνυν τὸ ἐκάστου ἐφ' ἡμῖν αὐτῷ ἔγνωσται καὶ διὰ τοῦτο προεωραμένον Αὐτῷ, διατάσσεται ἀπὸ τῆς Προνοίας τὸ κατ' ἀξίαν παντὶ τὸ εὐλογον καὶ τὸ τι εὐξεται· ποῖαν διάθεσιν ἔχων ὁ δεῖνα οὕτω πιστεῦον, καὶ τί βουλούμενος αὐτῷ γενέσθαι προκατείληπται· οὐ προκαταληφθέντος καὶ τοιοῦτόν τι ἐν τῇ διατάξει τετάχεται, ὅτι τοῦδε μὲν ἐπακούσομαι συνετῶς εὐξαμένου, δι' αὐτὴν τὴν εὐχὴν ἢν εὐξῆται, τοῦδε οὐκ ἐπακούσομαι, ἥτοι διὰ τὸ ἀνάξιον ἔσθαι τοῦ ἐπακουσθῆσθαι ἢ διὰ τὸ ταῦτα αὐτὸν εὐξέσθαι, ἀ μῆτε τῷ εὐχομένῳ λυσιτελεῖ λαβεῖν, μῆτε ἐμοὶ πρέπον παρῶσθαι· καὶ κατὰ τῆνδε μὲν τὴν εὐχὴν, φέρε εἰπεῖν τοῦ δεῖνος οὐκ ἐπακούσομαι αὐτοῦ· κατὰ τοῦδε δὲ ἐπακούσομαι. Ἐὰν δὲ τις ταράττηται διὰ τὸ μὴ οὐ ψεύσασθαι τὸν Θεὸν τὰ μέλλοντα προεγνωκῶτα, ὡς τῶν πραγμάτων κατηναγκασμένων, λεκτέον πρὸς τὸν τοιοῦτον ὅτι αὐτὸ τοῦτο τῷ Θεῷ ἔγνωσται ἀραρότως τὸ μὴ ἀραρότως τὸν δε τινὰ ἀνθρωπον καὶ βεβαίως βούλεσθαι τὰ κρείττονα ἢ οὕτω θελήσῃν τὰ χειρόνα, ὥστε ἀνεπίδεκτον αὐτὸν ἔσθαι μεταβολῆς τῆς ἐπὶ τὰ συμφέροντα». Ἀφοῦ ὅμως καὶ τοῦτο συμπεριλαμβανῆται ὡς στοιχεῖον ἐν τῇ σκοπίμῳ διατάξει τῆς φύσεως, ἢ δὲ ἐπακοὴ τῆς προσευχῆς δὲν εἶναι οἰονεὶ μεταβολὴ τῆς τῶν προαιωνίων τοῦ Θεοῦ βουλῶν, ἔπεται ὅτι ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς δύναται τὴν ἐνέργειαν ὑποδεεστέρου τινὸς φυσικοῦ νόμου νὰ μεταβάλῃ διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐστὶ κύριος καὶ τῆς φύσεως.

(Ἀκολουθεῖ).

HOMO VETUS.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ.

Περὶ τῆς ἐν Γερμανίᾳ μέσης παιδείσεως.

Ἐν ᾧ χρόνῳ πολλὰ διατυπῶνται γνῶμαι περὶ μέσης παιδείσεως παρ' ἡμῖν καὶ ἰδίᾳ περὶ γυμνασίου καὶ ἐνᾧ χρόνῳ τὰ παρ' ἡμῖν παιδευτήρια τῆς μέσης παιδείσεως τελοῦσι τὰς ἐξετάσεις αὐτῶν πρόσφορον ἠγνώμεθα εἰς δημοσιεύσωμεν ὅσα πρὸ δεκαετίας περὶ τῆς ἐν Γερμανίᾳ μέσης παιδείσεως ἐγράψαμεν προτάσσοντες αὐτὰ ἐκτενοῦς ἀναλύσεως παιδευτικοῦ συγγράμματος τότε ἑλληνιστὶ ἐκδοθέντος.

Ὡς γνωστὸν τὸ κυριώτατον ἴδρυμα τῆς μέσης παιδείσεως ἐστὶ τὸ γυμνάσιον, ἐφ' ᾧ καὶ περὶ τούτου ὁ λόγος ἐστὶ.

Ἡ λέξις γυμνάσιον τὴν ἀρχὴν βεβαίως αὐτῆς ἔχει ἐν τῷ σπουδαιωτάτῳ, διὰ τε τὴν ἐν γένει ἱστορίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ γεγονότι τῶν μέσων τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος. Ὡς γνωστὸν οὐκ ὀλίγαι χελιδόνες ἐξ Ἀνατολῶν ἦλθον εἰς τὴν Ἑσπερίαν, κομίζουσαι μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸ πολυτιμώτατον αὐτῶν δῶρον, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ γράμματα. Ταῦτα, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, εὐρόντα ἰσχυροὺς ἀρωγούς διεδόθησαν καὶ σπουδαίαν κατέλαβον θέσιν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ· οὕτω δὲ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἀρχαία, γνωστὴ τοῖς πεπαιδευμένοις ἦν. Τούτου ἕνεκα οὐκ ἄπορον εἰ διάσημος παιδαγωγὸς καὶ ὁπαδὸς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ (humanisme) ὁ Ἰωάννης Sturm τὸ πρῶτον τῇ λέξει γυμνάσιον ἀπεκάλεσε τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ περιήνημον γενόμενον Κολλέγιον ἐν Στρασβούργῳ τῷ 1538, ἵτις βραδύτερον τῷ 1811 ἐγενεκέθη καθ' ἅπασαν τὴν Προσίαν.¹ Τὸ ἔτυμον βεβαίως τῆς λέξεως γνωστὸν ἐστὶ, ὡς ἐπίσης γνωστὸν ἐστὶ καὶ ὅσα ἦσαν τὰ ἐν Ἀθήναις τρία γυμνάσια, ἡ Ἀκαδημία, τὸ Λύκειον καὶ τὸ Κυνόσαργος.

Ἡ ἱστορία τῶν σχολῶν τῆς μέσης παιδείσεως ἐν Γερμανίᾳ δύναται νὰ διαιρεθῆ εἰς τρεῖς περιόδους,² ὧν ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ 1500 μέχρι τοῦ 1648, ἀνήκουσα ταῖς δυσὶ μεγάλαις κινήσεσι τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ (humanisme) καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τοῦ 1648 μέχρι τοῦ 1800, χαρακτηριζομένη τῇ πάλῃ δύο στοιχείων ἀντιμαχομένων πρὸς ἄλληλα, τῆς Εὐσεβοδοξίας (Pietisme) καὶ τοῦ Ἐθνισμοῦ (Rationalisme ἢ γερμ. Aufklaerung), τέλος δὲ ἡ τρίτη, ἡ τοῦ νεωτέρου Ἀνθρωπισμοῦ, ἀρξαμένου ἀπὸ τοῦ 6' ἡμίσεος τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος καὶ καταδηλοῦντος τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἥτις κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα μεγίστην ἔσχεν ἐπίδρασιν εἰς τὰ τῆς μέσης παιδείσεως.

Ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῶν αἱ σχολαί, προσρητημέναι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς καὶ ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ταγμάτων, ἐχρησίμευον μᾶλλον πρὸς παρασκευὴν τῶν ἐν αὐταῖς φοιτῶντων εἰς ἐκκλησιαστικά ἔργα. Μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν σπουδαία ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐγένετο τροπὴ, ὅτε ἄνδρες ὡς ὁ Friedland de Trotzendorf,

Sturm τοῦ Στρασβούργου, ὀργάνισαν τὰς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ σχολὰς. Ἐπὶ ἱκανὸν οὐχ ἥττον χρόνον μόνον αἱ δύο τῆς ἀρχαιότητος γλῶσσαι ὑπῆρχον ἐν τοῖς παιδευτικοῖς προγράμμασι. Κατὰ τὸν ΙΣΤ' ὄμως αἰῶνα ἤρξαντο διδασκόμενα ἐν τοῖς σχολαῖς τὰ μαθηματικά καὶ ἡ ἱστορία, ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τούτον ὡς καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον ἡ ἐκπαιδευτικὴ κυρίως συνεκροτεῖτο ἐκ λατινικῶν γυμνασμάτων ἐν περὶ λόγῳ ἢ ἐμμέτρῳ.¹ Ἡσχολοῦντο μόνον περὶ τὸ ἕφος τῶν συγγραφέων, καὶ οἱ ἀριστοὶ αὐτῶν ἐμελετῶντο μόνον ὅπως προμηθεύωσι τῷ μαθητῇ λέξεις, ἢ φράσεις διὰ τὰς ἑαυτοῦ συνθέσεις. Ἀνεγίνωσκον αὐτοὺς οὐχὶ πρὸς κατανόησιν τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν, ἀλλ' ὅπως σημειώσωσι τοὺς γραμματικούς τύπους οὓς ἀπῆντων. Οἱ Λατῖνοι ποιηταὶ ἦσαν τὰ κατ' ἐξοχὴν γυμνάσματα· ἡ Ἑλληνικὴ μικρὰν τινα κατεῖχε θέσιν παρὰ τῇ Λατινικῇ. Ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΗ' αἰῶνος νέος ἤρξατο πνέων ἀήρ. Ἡ ἴδρυσις τοῦ πανεπιστημίου τοῖς Ἀλλῆς καὶ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἐν Βερολίνῳ, ἡ τῶν προγκίπων καὶ ἡ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἀποτροπὴ πρὸς τὴν Λατινικὴν καὶ ἡ παρ' αὐτῶν σπουδὴ τῆς γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς καὶ ἡ ὡς ἐκ τούτου ἴδρυσις νέου εἶδους παιδευτηρίων, τῶν Ritteracademien, πάντα ταῦτα ἤρξαντο παρασκευάζοντα τὴν ὁδὸν τῷ νέῳ ἀνθρωπισμῳ. Ἦδη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀναφαίνεται ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος ἡ ἀκτινοβολία πλείας τοῦ νεωτέρου ἀνθρωπισμοῦ, οἱ Winckelmann, οἱ Lessing, οἱ Kant, οἱ Herder, οἱ Goethe, οἱ Schiller. Πάντες οὗτοι ἤρξαντο ἐγκύπτειν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀρχαιότητος καὶ μάλιστα τῆς ἑλληνικῆς. Ὁ δὲ Herder ἀνεύρισκεν ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὁμήρου ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ. Αἱ ἰδέαι τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐγένοντο αἰτία νέου εἶδους παιδείσεως, τῆς τοῦ νεωτέρου ἀνθρωπισμοῦ, ὅστις ὡς οὐσιώδη ὑποχρέωσιν τῆς ἐκπαιδείσεως θεώρει τὸ φυλάττειν καὶ ἀναπτύσσειν πάντα τὰ φυσικὰ δῶρα, ὧν τὸ σύνολον ἀποτελεῖ τὴν ἀληθῆ ὀρειότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. « Οἱ Ἕλληνες παρ' οἷς ἡ φύσις, λέγει ὁ Paulsen ἐξ οὗ ταῦτα ἀρνούμεθα, ἐνεδύθη τὸ καθαρότερον καὶ ὀρειότερον αὐτῆς σχῆμα ἀναπληροῦσι τὸν τύπον τοῦ ἐντελοῦς Παρισινοῦ, ἡ δὲ φράσις τοῦ Herder « Bildung zur Humanität » (μὀρφωσις πρὸς ἀνθρωπισμὸν) ἐγένετο τὸ σύμβολον τῆς νέας παιδαγωγικῆς ».

Ὁ νέος ἀνθρωπισμὸς πρώτην κοιτίδα ἔσχε τὸ πανεπιστήμιον τῆς Γοττγγης ἐν ᾧ ἐδίδασκον ὁ M. Gesner καὶ Ch. G. Heyne, ἐν δὲ τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας ὁ J. A. Ernesti ἀνεπέσχε τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Math. Gesner (1601—1701) ἐδίδαξε τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν ἐπὶ 25 ἔτη ἐν Γοττγγῇ², ἐγένετο δὲ καὶ ὁ ἱδρυτὴς βιβλιοθήκης τοῦ πανεπιστημίου, ἥτις περιέχει σήμερον ὑπὲρ τὰς 500,000 τόμους καὶ ἡ ἐνδάρκωσις τοῦ πρώτου φιλολογικοῦ φροντιστηρίου. Πρὸ τῆς καθύπερθεως ὁμοῦ αὐτοῦ ἐγένετο διευθυντὴς τῆς σπουδαίαν κατεχομένης θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς παιδείσεως ἐν Γερμανίᾳ σχολῆς τοῦ Θῶμα (Thomas schule) ἐν Λειψίᾳ.

Διαδόχος τοῦ Gesner ἐν τῇ διεύθυνσει τῆς σχο-

1) Sander, Lexicon der Poedagogik· ἐν Λειψίᾳ 1883, ἐν λέξει Γυμνάσιον.

2) Paulsen. Les Gymnases Prussiens au XIX siècle. Revue Intern' de l' enseign. Τόμ. Θ'. 113.

1) Paulsen.

2) Michel Breal. Excursions Pédagogiques.

λῆς τοῦ Θωμᾶ ἐγένετο ὁ Jean-Auguste Ernesti (1707-1781), διδάσκων συγχρόνως καὶ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας. Ἐν τοῖς ἀκολουθήσασιν δὲ τὰ μαθήματα τοῦ σοφοῦ τούτου ἐκδότου τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας ἦν καὶ ὁ νέος Goethe. «Πᾶσα ἐλπὶς τοῦ νὰ ἐλθῶ εἰς Γοττιγγην! ἀπέπτη, γράφει ὁ Goethe ἐν ταῖς Ἀναμνήσεσιν αὐτοῦ· τὰ βλέμματά μου στρέφονται περὶ τὴν Λειψίαν. Ὁ Ernesti φαίνεται μοι ὡς λαμπρὸν φῶς».

Διδάχος τοῦ Gesner ἐν Γοττιγγην ἐγένετο ὁ Χριστιανὸς Heyne (1729—1812), ὁ ἐκδότης τοῦ Βιργιλίου, τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Πινδάρου. Ἐδίδαξεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη καὶ διηύθυνε τὸ φιλολογικὸν φροντιστήριον. Πλείονες τῶν τριακοσίων κατηρτίσθησαν διδάσκαλοι διὰ τῶν μνημάτων αὐτοῦ καὶ μετέβησαν διδάξοντες εἰς τὰ γυμνάσια τοῦ Ἀνοβέρου καὶ τῆς λοιπῆς Γερμανίας.

Ἡ τριάς αὕτη σπουδαίαν κατέχει θέσιν ἐν τοῖς παιδευτικοῖς τῆς Γερμανίας. Τὸ πρόγραμμα, ὅπερ ὁ Gesner τῷ 1737 διὰ τὰ σχολεῖα τοῦ Brunswick-Sunenburg συνέταξε καὶ τὸ τοῦ Ernesti τῷ 1773 διὰ τὴν ἐκλεκτικὴν Σαξωνίαν ὑπέβησαν οἱ πρῶτοι κανόνες τῆς δημοσίας παιδείας. Οἱ μεταρρυθμισταὶ οὗτοι εἰ πῆρ τινες καὶ ἄλλοι κατείδον τὸ πλημμελὲς τῆς σπουδῆς τῶν κλασικῶν γλωσσῶν, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐκράτει, καὶ κατέδειξαν αὐτὸ ἐν τε τοῖς λόγοις καὶ τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν. Τὴν διδασκαλίαν τῶν γλωσσῶν τούτων ὤριζον οὕτως. Ὁφείλομεν μελετᾶν τὰς γλώσσας ταύτας, οὐχὶ ὅπως μαθάνωμεν γράφειν ἑλληνιστὶ ἢ λατινιστὶ, ἀλλ' ὅπως δυνάμεθα κατανοεῖν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς· ὀφείλομεν ἀναγινώσκειν τούτους, οὐχὶ ὅπως ἀντιγράφωμεν αὐ-

1) Michel Breal.

Ε Π Ι Φ Υ Λ Λ Ι Σ.

ΠΟΙΚΙΛΗ ΔΙΑΛΕΞΙΣ.

Σήμερον, τελουμένων τῶν ἑορτῶν τῆς ἐπιδόσεως τῶν πτυχίων τοῦ ἐν Σταυροδρομίῳ Ζωγραφείου γυμνασίου καὶ τοῦ Ζαπατείου παρθενικωγείου, περατοῦνται αἱ τελεταὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἀνωτέρων παιδευτηρίων, τῶν τε ἀρρένων καὶ τῶν κορασίων καὶ παρέχουσι τὸ στάδιον εἰς τὰς σχολὰς τῆς πρώτης παιδείας, τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν ἐνοριῶν. Ὅτι καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ βαθμῷ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις σπουδαιοτάτῳ τῆς παιδείας ὑφίστανται ἁλλείψεις, χεῖρῶσι συντόνου διορθώσεως οὐδεὶς ἐπίσης ν' ἀρνηθῆναι δύναται. Τοιαύτη δ' ἁλλείψις εἶνε καὶ ἐκείνη ἣν ἐν τῇ προτέρᾳ ἡμῶν ἐπιφυλλίδι ὑπεδείχσαμεν, ἡ κακῶς γινωσκόμενη ἀνάγνωσις. Ἐν τοῖς δημοτικῶς ἡμῶν σχολείοις ὡς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἑλλήνων συγγραφέων, ὁ διδάσκαλος προσέχει τὸν νοῦν ὅπως ὁ μαθητὴς α') ἀναγινώσκει ἀνευ λεκτικῶν σχημάτων, β') ἐντείνῃ τὴν φωνὴν μέχρις ἀποπνεύσου, οὐδαμῶς δὲ φροντίζει περὶ τῆς ὀρθῆς ἀναγνώσεως. Τούτου ἕνεκεν οἱ μαθηταὶ δὲν ἐννοοῦσιν ὅσα ἀναγινώσκουσι, ἄνδρες δὲ γινόμενοι, καίτοι ἐπὶ πολὺ ἡσχολή-

τοὺς, ἀλλ' ὅπως σχηματίζωμεν τὴν ἡμετέραν κρίσιν καὶ καλαιθροσίαν ἐν τῇ σχολῇ τῶν διδασκάλων τούτων ἐν τε τῇ τέχνῃ καὶ τῇ συνθέσει. «Ἀπὸ τοῦ Β' ἡμίσεος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, παρατηρεῖ ὁ Paulsen, ἡ ἰδέα οὕτη ἐπεκράτησε καὶ νερὰ πνοῇ ἐνεψύχωσε τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιότητος. Τὰ μαθήματα τοῦ Heyne ἐνεπνεύοντο εἰς μέγαν βαθμὸν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τούτου καὶ ἀπνυθύνοντο οὐ μόνον τοῖς κυρίως φιλολόγοις καλουμένοις, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς νέοις τοῖς βουλομένοις νὰ συμπληρῶσι τὴν ἑαυτῶν παιδείαν».

Καὶ ταῦτα μὲν ἐκτὸς τῆς Πρωσσίας· ἐν αὐτῇ ὁ νεώτερος ἀνθρωπισμὸς ἤρξατο ἐπὶ Φρειδερίκου τοῦ β'. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀναφαίνεται (1783) ἐκ τῆς μικρᾶς πόλεως τοῦ Harz Osterode μέγας ἀστήρ, ὁ Φρειδερίκος-Αὐγουστος Wolf (1759—1824). Προκειμένου περὶ Βολφίου, γνωστοῦ πᾶσι διὰ τὰς ὀμηρικὰς αὐτοῦ μελέτας καὶ μάλιστα ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι, νομίζομεν ὅτι εἶνε περιττὸν νὰ ὀμιλήσωμεν, πάντες γινώσκουσιν αὐτόν. Οὐχ ἥττον δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν τὸ ἀκαταπόνητον τοῦ ἀνδρός, ὃς κατὰ τὰ 24 ἔτη τῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἀλλεῖς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐδίδασκε 15—17 ὥρας τὴν ἐβδομάδα, εὗρισκε δὲ καὶ καιρὸν νὰ συγγράφῃ τρῶσαῦτα. Ὁ Michel Breal, θαυμάζων τὸν ἄνδρα, παρατηρεῖ ὅτι ὅτε ὁ Wolf ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἀλλεῖς ἦν εἰκοσιτετραέτης. Ἡ διδασκαλία τοῦ Wolf ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἀλλεῖς λίαν γόνιμος ἐγένετο καὶ τὰ μέγιστα συντέλεσεν, ὅπως ὁ νεώτερος ἀνθρωπισμὸς κατὰ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἐκατονταετηρίδος εἰς τὸ ὑψίστον σημεῖον φθάσῃ.

Ἐν Weima καὶ ἐν Ἰέννη ὑπέβηξε φάλαγξ ἐξόχων πνευμάτων, ἧτις ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς κινήσεως. Herder καὶ Goethe, φίλος στενὸς τοῦ Wolf, Schiller καὶ Fichte, Schelling καὶ Hegel, ἅπαντες ἀ-

θησαν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, ἀγνοοῦσιν αὐτήν. Πάντες θὰ ὁμολογήσωσι ὅτι ὀλίγοι τῶν παρ' ἡμῖν γινώσκουσιν ἀνάγνωσιν, ὀλίγοι δημοσίᾳ ἀναγινώσκοντες δύνανται ν' ἀποδώσωσι προσηκόντως τὰ ἀναγινωσκόμενα. Αὐτοὶ δὲ ἐνίοτε οἱ δημοδιδάσκαλοι ἀγνοοῦσιν ἀνάγνωσιν καὶ χεῖρῶσι διδασκαλίας πρὸς τούτο.

Τὴν σπουδαιότητα τοῦ μαθήματος τῆς ἀναγνώσεως πολλοὶ κατενόησαν καὶ ὁμολόγησαν, ὃ δὲ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργὸς τῆς Γαλλίας A. Bardoux ἰδίαν ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς τὰς ἀνωτέρας ἀρχὰς τῆς παιδείας ἐν Γαλλίᾳ (τοὺς προέδρους τῶν διαφόρων παιδευτικῶν ἀκαδημιῶν) δι' ἧς, ὁμολογῶν ὅτι ἡ μεγαλοφώνως γινωσκόμενη ἀνάγνωσις ἐν τε τοῖς λυκείοις καὶ τοῖς κολλεγίοις εἶνε παρημελημένη, διακηρύσσει ὅτι αὕτη δέον νὰ ἦ ἐν τούτοις τῶν ἐνδιαφερόντων στοιχείων τῆς δημοσίας παιδείας. «Οἱ μαθηταὶ, λέγει, τῶν ἡμετέρων παιδευτηρίων τῆς μέσης παιδείας δύνανται νὰ κληθῶσι ὅπως ἀναγνώσι ἐκθέσεις, πρακτικά, κτλ. Δέον ἐν Γαλλίᾳ νὰ μαθάνωσιν ἀνάγνωσιν, διότι τὸ μαθάνειν ἀνάγνωσιν εἶνε τὸ κρεῖττον μέσον τοῦ νὰ μάθῃ τις νὰ ὀμιλῇ. Τὴν τέχνην ταύτην, ἣν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἴδωμεν διδασκόμενῃ μεθοδικώτερον ἐν τοῖς ἡμετέροις λυκείοις καὶ κολλεγίοις, θεωροῦμεν οὐχ ἥττον ὠφέλιμον τοῖς διδασκάλοις ἕνεκα τῶν παντοειδῶν ἔργων, ἅπερ καλοῦνται νὰ ἐκτελῶσι ἰδίᾳ ἐν ταῖς μικραῖς ἡμῶν κοι- νότητις».

νεγνώριζον ἐν τοῖς Ἑλλήσι τὸν τύπον τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρώπου. Ἐκαυχῶντο δὲ οὗτοι αἰσθανόμενοι καὶ σκεπτόμενοι ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, βιοῦντες καὶ δρῶντες ὡς ἐκεῖνοι. «Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, παρατηρεῖ ὁ Paulsen, ἀπέβη ἀληθῆς λατρεία».

Ἡ γενικὴ μεταρρυθμισὶς τῆς μέσης παιδείσεως στενῶς συνέχεται τοῖς πολιτικοῖς γεγονόσι. Τὰ γεγονότα ταῦτα προῦκέλευσαν γενικὴν ἀνακαινίσιν, ἣς βεβαίως οὐκ ἦν δυνατόν νὰ ἐξαιρεθῆ ἡ παιδείσις. Τὰ *Gelehrten schulen* ὑπέστησαν μεταρρυθμίσεις. Τὸ δὲ μεταρρυθμιστικὸν πνεῦμα ἐκράτησε μάλιστα ἐν τῇ Βαυαρίᾳ, ἐν ἣ τῶς ἡ ἐκπαίδευσις ἦν εἰς χεῖρας τῶν Ἰησοῦϊτῶν. Ὁ Niethammer, φίλος τοῦ Fichte, ἀναδιωγράψασθε τὴν γυμνασιακὴν παιδείσιν ἐν Βαυαρίᾳ.

Ἐν Πρωσσίᾳ ἀναδιοργανωτὴς τῆς μέσης παιδείσεως ἐγένετο ὁ G. de Humboldt, ὅστις ὑπῆρξε καὶ διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ τῶν ἐσωτερικῶν ἀπὸ τοῦ 1809—1810, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἰδιαίτερον ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαίδευσως οὐχ ὑπῆρχεν.

Ὁ Humboldt ἐστὶν τῶν ἀληθῶν ἐλλήνιστῶν, ἐκείντο δὲ ἕνεκα εὐτυχοῦς πρὸς αὐτὸν δῶρου τῆς φύσεως, ὅ,τι ἡ ἠθικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὸ ἰδανικόν. Ὑπῆρξε ἀκροατὴς τῶν μαθημάτων τοῦ Heyne καὶ ἀκολούθως ἀντὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ εἰς τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, προὔτιμψε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, μελετῶν τὰ συγγράμματα αὐτῶν. Ἐν ἄλλοις γράφῃ πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Wolf λέγει: «ἐν τοῖς Ἑλλήσι ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου ἐγένετο, οὕτως εἰπεῖν, σάρξ, ἐπομένως ἡ σπουδὴ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐστὶ πρὸς κατανόησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκτάκτου ἐνδιαφερόντος».

Ὁ Humboldt ἀποχωρήσας δὲν ἐπραγματοποίησε τὰς μεταρρυθμιστικὰς αὐτοῦ ιδέας. Τοῦτο ἐπεφυλά-

χθη τῷ ἐκ τῶν συμβούλων, οὗς αὐτὸς ἐξελέξατο, Sivenin, μαθητῆ τοῦ Wolf. Ἡ μεταρρυθμισὶς ἤρξατο διὰ δύο διαταγμάτων κανονιζόντων τὰ τῶν ἐξετάσεων. ἤρξατο δὲ καὶ ἡ παρασκευὴ τοῦ γενικοῦ προγράμματος, ἣτις ἀπεπερατώθη τῷ 1816. Ἡ ἐκπαίδευσις ἦτις μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἦν εἰς χεῖρας τῶν κληρικῶν ἐκλαϊκεύεται. Οὐχ ἦττον, καίτοι ἀφηρέθησαν τὰ ἐπισήμως λαβόντα νῦν τὸ ὄνομα σχολεῖα γυμνασίων τῶν χειρῶν τοῦ κλήρου, ἐτήρησαν ὅμως ταῦτα τὸν χριστιανικὸν καὶ θρησκευτικὸν αὐτῶν χαρακτήρα. Ὁ κατὰ τὸ 1817 γενόμενος τὸ πρῶτον ὑπουργός, τότε ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως ἰδρυθέντος, βαρῶνος von Altenstein ἔγραψεν ἐν τινι ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ: «πρὸ παντὸς ὁ διδάσκαλος δεῖον ὅπως μὴ ἐπιλιανθάνηται ὅτι ὀφείλει παρασκευάζειν τῷ κράτει μέλῃ χριστιανικά. Οὐδεὶς δὲ λόγος τοῦ παρέχειν τοῖς σπουδασταῖς νομιζομένην ἠθικὴν ἄνευ σταθερᾶς βάσεως, ἀλλ' ἠθικὴν πραγματικὴν ἐν τοῖς ἦθεσιν, ἐρείδων αὐτὴν ἐπὶ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως».

Τὸ πρόγραμμα τοῦ 1816 περιέχει τάδε τὰ μαθήματα: λατινικά, ἑλληνικά, γερμανικά, μαθηματικά, φυσικὰς ἐπιστήμας, θρησκευτικά, ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, ἰχνογραφίαν καὶ γραφὴν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὥρων τοῦ μαθήματος, δι' ἐκάστην τάξιν, ἀνέρχεται εἰς 32 καθ' ἑβδομάδα. Σήμερον ἔχει 30, ἀλλ' ἡ γυμναστικὴ ἦν προαιρετικὴ τότε, ἐν ᾧ νῦν ἐστὶν ὑποχρεωτικὴ, καὶ ἀναγράφεται 2 ὥρων καθ' ἐκάστην ἑβδομάδα. Περὶ γυμναστικῆς προκειμένου παρατηροῦμεν, ὅτι καίτοι κατὰ τὸ 1816 ἦν προαιρετικὴ, ἐν τούτοις κυρίως ἦν ὑποχρεωτικὴ, καθότι διὰ τῶν ἰδιαίτερων γυμναστικῶν ἰδρυμάτων ἐκάστης πόλεως ἀπέβη εὐχερῶς γενικὴ ὑποχρέωσις.

Ὡς εἴθημεν εἰπόντες, τῷ 1817 ἰδρύθη ἰδιαίτερον ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας

Ταῦτα δὲ εἰπὼν ὁ ὑπουργὸς περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως ἐν τοῖς λυκείοις καὶ κολλεγίοις, ἠμίλει εἶτα περὶ τῆς ἀναγνώσεως ἐν τοῖς διδασκαλείοις τῆς πρώτης παιδείσεως καὶ ἐν ταῖς σχολαῖς αὐτῆς. «Ἀναμφίβωλος, λέγει, ἡ ἀνάγνωσις εἶνε τῶν κυριωτάτων γυμνασμάτων ἐν τοῖς διδασκαλείοις, ἅτινα παρασκευάζουσι τοὺς διδασκάλους τῆς πρώτης παιδείσεως, καὶ ἐν τοῖς σχολαῖς τῆς πρώτης παιδείσεως, ἀλλ' αὕτη εἶνε τέχνη, ἣτις δεῖται διδασκαλίας ὡς αἱ ἄλλαι τέχναι. Πρὸς πλήρωσιν τῆς ἐλλείψεως ταύτης νομίζομεν ὅτι ἀπαιτεῖται χάριν μὲν τῶν διδασκαλείων τῆς πρώτης παιδείσεως ἐγγειρίδιον σύντομον, περιεκτικόν, περιλαμβανόν τὰς βάσεις, χάριν δὲ τῶν παραδόσεων τῆς μέσης παιδείσεως μικρὰ πραγματεῖα ἐπίσης σύντομος, ἀλλὰ φιλολογικωτέρα». Ἐν τέλει δὲ ἐξαγγέλλει ὅτι ἡ διδασκαλίαι τῆς μεγάλης τῆς φωνῆς ἀναγνώσεως ἐστὶ ὑποχρεωτικὴ ἐν τοῖς διδασκαλείοις τῆς πρώτης παιδείσεως, ἕκαστος δὲ διδάσκαλος ὑποβληθήσεται εἰς ἐξέτασιν ἐν τῷ μαθήματι τούτῳ κατὰ τὴν ἀποφοίτησιν αὐτοῦ».

Οὕτω τὸ ἐπὶ τῆς δημοσίας παιδείσεως γαλλικὸν ὑπουργεῖον ἐπέβαλε τοῖς μέλλουσι δημοδιδασκάλοις, οἵτινες θὰ διδάξωσι τὴν ἀνάγνωσιν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολαῖς, τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως ἰδίᾳ. Τὰ μέτρα ταῦτα συνετέλεσαν καὶ συντελοῦσι εἰς τὸδε: ὅτι οἱ Γάλλοι πάντες ἀναγινώσκουσιν ὀρθῶς καὶ καλῶς ἐπί-

σης ἠμιλοῦσι, ἐν ᾧ παρ' ἡμῶν οἱ ἀναγινώσκοντες ὀρθῶς εἶνε σπάνιοι. Βεβαίως πολλοὶς θὰ φωνῆ παράδοξον, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις εἶνε τέχνη, εἶνε ὅμως.

Περὶ τούτου χριστάτων διάλογον παρατίθησιν ὁ ἀκαδημαϊκὸς Legouvé ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *L'Art de la lecture*. Ὁ διάλογος διεξάγεται μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ σοφοῦ κριτικοῦ Saint-Marc-Girardin, τοῦ γράψαντος τὴν τετράτομον ἱστορίαν τῆς δραματικῆς ποιήσεως. Πρὸς αὐτὸν ὁ Legouvé ἀνεκινῶσκα τὰς ιδέας αὐτοῦ περὶ ἀναγνώσεως, ὅ δὲ ἀπήντησεν αὐτῷ:

«Φίλε μου, δύνασθε νὰ ἐκτελέσητε ἐπὶ τούτῳ ποικίλα λαμπρὰ πειράματα, ἅτινα θὰ προκαλέσωσι τὰ χειροκροτήματα, ἀλλὰ μάθημα σοβαρὸν οὐδέποτε. Ἡ ἀνάγνωσις δὲν εἶνε τέχνη. Εἶνε ἡ φυσικὴ γύμνασις φυσικοῦ ὄργανου· ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες ἀναγινώσκουσι καλῶς· ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι οἵτινες ἀναγινώσκουσι κακῶς· τὸ δὲ προσὲν τῶν πρώτων εἶνε δῶρον, χάρις, ἰδιότης καὶ εἶ τι ἄλλο, οὐχὶ τέχνη. Τοῦτο δὲν μαθηθάνεται. Ἡ γύμνασις τῆς φυσικῆς ταύτης ἰδιότητος δύναται μόνον νὰ προκαλέσῃ ὀφελιμὰ τινὰ παραγγέλματα, ὄργανοις παραγγέλματα, ὅσον ὅτι δὲν πρέπει τις νὰ ἠμιλῆ πολὺ ἢ νὰ ἀναγινώσκῃ πολὺ, ὡς δὲν πρέπει νὰ τρώγῃ τις πολὺ ἢ νὰ περιπατῆ πολὺ. Ἐτι δὲ καὶ παραγγέλματα φρονήσεως, ὅσον δὲν πρέπει ν' ἀναγινώσκῃ τις οὔτε τὰ μάλιστα ὑψηλῆ τῆς φωνῆς οὔτε ταχέως, παραγγέλματα

ἐκπαιδεύσεως ἐν Γερμανίᾳ, πρῶτος δὲ ὑπουργὸς διορίσθη ὁ βαρόνος von Altenstein, διατηρηθεὶς μέχρι τοῦ 1840. Τμηματάρχης δὲ τῆς μέσης παιδείσεως ἐγένετο ὁ Schulze τῷ 1818, μαθητὴς τοῦ Βολφίου, ὅστις ὡς καθηγητὴς τῆς τοῦ γυμνασίου Weimar ὁσπενδῶς συνεδέετο μετὰ τοῦ ἐνθουσιώδους ἀνθρωπιστοῦ Passow.

Ὁ Schulze ὡσαύτως μετερρῦθμισε τὴν γυμνασιακὴν παιδευσίν διὰ τῶν διαταγμάτων τῶν ἐξετάσεων τῆς 30 Ἀπριλίου 1831, τοῦ κανονισμοῦ τῆς 4 Ἰουνίου 1834, καὶ τοῦ προγράμματος τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1837. Ἐν τῷ προγράμματι τούτῳ φέρεται ἡ γαλλικὴ ἐν ταῖς ἀνωτέροις τάξεσι (2 ὥρας). Ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὁ Schulze μετὰ λεπτομερειῶν ἐκτίθησι τὰ τοῦ προγράμματος.

Μετὰ τοὺς Altenstein καὶ Schulze ἦλθεν Eichhnen καὶ ὁ G. Eilers, ὁ μὲν ὡς ὑπουργός, ὁ δὲ ὡς τμηματάρχης. Μετὰ δὲ τούτους ὑπουργός μὲν ὁ von Rauner (1850—1858), τμηματάρχης δὲ ὁ Λουδοβίκος Wiese, διατηρηθεὶς μέχρι τοῦ 1875, ὅτε παρέδωκε τὸ τμήμα τῆς μέσης παιδείσεως τῷ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐπισυμβάντος πρό τινων ἐτῶν, τοιοῦτῳ H. Bonitz, ὅστις διοργάνωσε πρότερον τὴν παιδευσίν τῆς Αὐστρίας.

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἤρξαντο καὶ διάφοροι σύνοδοι τῶν φιλολόγων καὶ τῶν παιδαγωγῶν. Τοιαῦται δὲ ἐγένοντο ἐν Ἐρλάγγῃ τῷ 1851 καὶ ἐν Altenbourg τῷ 1854. Αἱ σύνοδοι αὗται ἠσχολήθησαν περὶ ἐκπαιδευτικά. Ἐν τοῖς συνόδοις τούτοις μάλιστα ὁ Wiese ἐξέθηκε τὴν ἐλλειψὶν ἐνόητος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν γυμνασίων. Τὸ 1856 ἐξεδόθη νέον πρόγραμμα περιέχον τάδε τὰ μαθήματα :

φιλοκαλίας, οἷον δέον νὰ σπουδάζῃ τις ὅπως ἐνωτῇ καὶ νὰ μεταδίδῃ τοῖς ἄλλοις ὅ,τι ἀναγινώσκει. Ἐκτὸς τῶν κεφαλαίων τούτων ὁδηγιῶν, αἵτινες ὀλίγας τινας γραμμὰς κατέχουσιν, οὐχ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἀναγνώσει ἀκριβεῖς καὶ σαφεῖς κανόνες ἐξ ὧν συγκροτεῖται τέχνη· ἡ τέχνη τῆς ἀναγνώσεως περιλαμβάνεται ἐν ἐνὶ ἄρθρῳ τῆδε : Πρέπει ν' ἀναγινώσκει τις ὡς ὁμιλεῖται.

Κατέληξε δ' ὁ εἰπὼν : « Ἐπὶ τέλους, ἐγώ, Saint-Marc-Girardin, ἀναγινώσκω λίαν καλῶς, τοῦτο δὲ οὐδέποτε ἐμαθον. Οὐδεμία λοιπὸν ἀνάγκη διδασκαλίας ».

Εἰς ταῦτα ὁ Legouvé ἀπήντησε :

« Φίλε μου, ἔστι τι τὸ ἀληθὲς ἐν οἷς μοι λέγετε, τοῦτο δ' εἶνε τὸ ἐνυπάρχον ἐν οἷς λέγουσιν οἱ πνευματώδεις καὶ λόγιοι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου ἐπὶ τινος θέματος, ὅπερ οὐδέποτε ἐμελέτησαν. Ὅθεν, καίτοι καθηγητὴς τῆς Σορβόννης, οὐδόλως ὑπερπερεῖτε ἀνθρώπου τοῦ κόσμου· ὁμιλεῖτε εὐφρῶς περὶ ἐκείνου, ὅπερ ἀγνοεῖτε ».

Ἡ ἀσυνήθης αὐτῷ φράσις αὕτη προκάλεσεν ἔνστασιν παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐγὼ ἐπαλέαθον ἐν ἡρεμίᾳ : « Ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ προσόντι τῆς ἀναγνώσεως φυσικὸν δῶρον, εἶνε ἀναμυσθήτητον. Ἡ τέχνη αὕτη ὡς ἄλλαι τέχναι καὶ ἐπαγγέλματα οὐδόλως ἐστὶν ὑμῶν ἀπρόσιτος ἄνευ ἰδίας μαθήσεως. Πολλοὶ ἀναγινώσκουσιν ἄνευ μελέτης μετὰ χάριτος καὶ ἡδύτητος. Παρουσιάζετε τοιοῦτον παρὰ

Θρησκευτικὰ	ὥρ.	καθ' ἑβδομάδα	διὰ τὰς 9 τάξεις	20
Γερμανικὰ	»	»	»	»
Λατινικὰ	»	»	»	86
Ἑλληνικὰ	»	»	»	42
Γαλλικὰ	»	»	»	17
Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφ.	»	»	»	25
Ἀριθμ. καὶ Μαθηματ.	»	»	»	32
Φυσικὰ καὶ Φυσιολογ.	»	»	»	14

Ἡ γυμνασιακὴ παιδευσὶς ἐστὶν, ἐκτὸς μικρῶν ἐξαιρέσεων, ἐννεαετής. Αἱ δὲ τάξεις φέρουσι τάδε τὰ ὀνόματα :

Sexta (ἕκτη), quinta (πέμπτη), quarta (τετάρτη), tertertia (κάτω τρίτη), obtertertia (ἄνω τρίτη), untersecunda (κάτω δευτέρα), obersecunda (ἄνω δευτέρα), unterprima (κάτω πρώτη), oberprima (ἄνω πρώτη).

Ἡ ἄνω πρώτη ἐστὶν ἡ ἀνωτάτη, ἡ δὲ ἕκτη ἡ κατωτάτη.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο μετὰ μικρῶν διαφορῶν ἦν ἐν χρήσει μέχρι τοῦ 1882, ὅτε ἐγένετο μεγάλη μεταρρυθμίσις ἐν Πρωσσίᾳ. Περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης ἐς ἄλλοτε.

ΟΔ. ΑΝΑΡΕΑΣΗΣ.

δειγμα, διότι προξενεῖτε ἐντύπωσιν ὅταν ἀναγινώσκητε, χειροκροτεῖσθε ἀναγινώσκων, ἀλλὰ δὲν ἀναγινώσκετε—συγγνώμην ἐπὶ τῇ εἰλικρινείᾳ μου. . .—δὲν ἀναγινώσκετε καλῶς ».

Ἐπὶ τῇ φράσει ταύτῃ ὑπεμείδισας καὶ ὑπέλαθε :

« Πῶς ! δὲν ἀναγινώσκω καλῶς ;

— Ὁχι ! Ἀπόδειξις ὅτι ὁ ἀναγνώσων ὡς ὑμεῖς θ' ἀναγινώσκει κακῶς.

— Ἐξηγήσατέ μοι τοῦτο, ὑπέλαθε γελῶν.

— Οὐδὲν εὐκολώτερον. Ἦκουσα ὑμῶν ν' ἀναγινώσκητε κατὰ τὴν διδασκαλίαν ὑμῶν ἐν τῇ Σορβόννῃ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀμαρτίνου, τοῦ Κορνηλίου, τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ καὶ ἄμα ἤκουσα ὑμῶν ν' ἀναγινώσκητε ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ὑμετέρους λόγους. Ἡ διαφορά ἦν μεγίστη.

Ἐν τίνι, ὑπέλαθε νηεῖς.

Ἄλλὰ τὴν συνέχειαν τοῦ διαλόγου ἐν τῷ ἐπομένῳ φύλλῳ.

καὶ εὐθὺς ἐξεῖχε πρὸς τὸ κύμα ὁ λευκοπώγων Σινιὸς ἴστατο ὀρθός, σιγηλός, ἀκίνητος μαγνητιζόμενος ὑπὸ τῆς τακτικῆς φθοᾶς τῶν βαρυηλαιοῦσθων ρευμάτων ἄτινα μυρία ἐξώθουν ἐκδράσματα μακροπλοκάμων φυκῶν.

Μετ' οὐ πολὺ ἡ πρεσβύτις ἐφάνη, δειλῶς ὠθοῦσα τὴν θύραν, καὶ ὁ ὄχρὸς νεανίας ἐδραμε γοργῶς πρὸς αὐτήν.

— Λοιπὸν ! ἀνέκραξε διεισδύων ἐν αὐτῇ διὰ πυρετώδους βλέμματος.

— Κακαί, κακαί εἰδήσεις ! . . .

— Κακαί διὰ ποῖον ;

— Διὰ σέ, υἱέ μου, ἀλλοίμονον ! . . .

Διεῖδε τὰ πάντα διὰ τῆς ὀξυδερκειᾶς ἦν ὁ πόνος προσδίδει ἡ νοήμων ψυχὴ ! καὶ κατέπεσεν ἄφωνος ἐπὶ παρατυχοῦσης ἑδρας, ἐν ᾗ ἡ μήτηρ ἐπέθετε φιλοστόργως τὰς κρυερὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ πυρεσσομένου μετώπου του. Ἀλλὰ πάραυτα παλμωδῶς ἀναπνέων ἀπηλλάγη αὐτὸν καὶ ἔσπευσε πρὸς τὸ παράθυρον. Ἦτο νύξ· ἡ ὑπόκωφος ἀπειλὴ τῶν κολπομένων κυμάτων οἰονεῖ ἀγριωτέρα ἀπῆχει καθ' ὅσον τὰ ἐβενόχροα σκόπη πύξανον, ἡ δὲ ἀντίθετος ὄχθη, ἥς, ἀνατεινόμεναι πρὸς τὸν αἰθέρα, ἀμυδρῶς μόλις ἐφαίνοντο αἱ ὑψικρούφοι ἄκραι, ἐκαλύπτετο ὅλη σχεδὸν ὑπ' αὐτῶν. Τοῦ ζοφεροῦ οὐρανοῦ τὰ βαθύπικνα νέφη ἐφαίνοντο κατερχόμενα πρὸς τὴν γῆν, καὶ δι' ἀραιῶν ἀλλὰ μεγάλων ρανίδων ἀγρίας βροχῆς ἐπέρρανον βραδέως τὴν μελάγχχολον φύσιν. Ὁ νεανίας ἐπὶ μακρὸν ἐσίγα· ἡ πονοῦσα ψυχὴ του συνηδελφοῦτο ἀλγεινῶς μετὰ τοῦ γενικοῦ πένθους τοῦ σκοτάζοντος κόσμου.

— Μῆτερ ! ἀνέκραξεν αἰφνης διὰ φωνῆς ἀσθενοῦς, δὲν θὰ σ' ἐπανίδω πλέον !

— Τί εἶπες ! ἀνέκραξεν ἐκείνη νομίζουσα ὅτι ἡ ἀκοὴ τῆς ἐσθάλη.

— Δὲν θὰ ἐπανίδωμεν πλέον ἀλλήλους ! ἀπάντησεν ὁ υἱὸς μετὰ πλείονος ἔτι ὀρυκῆς.

Παγερὰ δὲ ὡς ζῶν ἀνδρίας ἐξ ὀρθόστειχος τρόμου καὶ φρίκης εἶπεν ἀγωνιωδῶς συνεννοῦσα τὰς χεῖρας :

— Ποῦ θὰ ὑπάγης ;

— Ἐκεῖ ! . . .

Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα κατέδειξεν ἐν τῷ ἀχανεῖ καὶ ὀμιχλώδει ὀρίζοντι τὰ σκοτόπεπλα ὄρη τῆς ἐναντίας ἀκτῆς.

— Δυστυχῆ ! Ὁ ἀποθάνης ! . . . ἐφώνησεν ἡ τάλαινα μήτηρ, νομίζουσα ἐν τῷ σκότει ὅτι δεικνύει τὸν ποταμὸν.

— Ὅχι ! μὴ φοβεῖσαι ! . . . μοὶ ἀπηγόρευσεν Ἐκείνη νὰ φωνευθῶ !

« Καὶ ἐγώ ! » ἔμελλε ν' ἀνακράξῃ ἡ πεφοβημένη πρεσβύτις εἰς τὸ ἀκουσμα τῆς λέξεως ταύτης, ἦτις καὶ ἀποφατικῶς ἔτι ἐκφερομένη, ἐσπάρατε τὴν καρδίαν τῆς· ἀλλ' ἔστιν κεραυνωθεῖσα ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ μυστικοῦ, ὅπερ ἀνεκάλυπτεν αὐτομάτως ἐν τῇ ἀγρίᾳ ἐκείνῃ στιγμῇ.

— Τί θὰ κερδήσης ἂν φύγης ; τῷ εἶπε.

— Τί θὰ κερδήσω ; ἰδοὺ ! δὲν θὰ βλέπω τὴν κόμην σου δὲ Σενάκ νὰ διώκται, νὰ φεύγῃ ἀπὸ τὸν ἴδιον οἶκόν της, χωρὶς νὰ δύναμαι νὰ τὴν βοηθήσω πλέον ! . . . ἄχ ! . . . ἄχ ! . . . εἶθε νὰ μὴ ἐγενώμην ! . . .

— Σὲ παρακαλῶ ! σὲ ἱκετεύω ! . . . ἠσύχασε ! εἰ-

πεν ἡ μήτηρ τὸ γόνυ κλίνουσα πρὸ αὐτοῦ. Ἄς ἰδωμεν· τί νὰ κάμωμεν ἄρα γε ; ἄς ζητήσωμεν ἓνα τρόπον . . . ἄκουσε ! ἂν ἠμποροῦν . . . ὁ πατήρ σου εἶναι εἰς Παρίσιους· ἂν ἠμποροῦν νὰ θέσω τὴν χεῖρα εἰς τὰ χαρτῖα ἐκεῖνα ἐν ἀπουσίᾳ του . . . τὰ γνωρίζω ἐγώ· πόσας φθοᾶς μὲ τὰ εἶδεξαι ! . . . καὶ ἔλεγε « ἰδοὺ ἡ κλεῖς τοῦ πύργου Σενάκ ! » ἐγὼ τὰ κλέπτω, καὶ σὺ τὰ δίδεις εἰς τὴν κόμην σου ! . . . καὶ τότε ὅλα τελειοῦν, καὶ δὲν φεύγεις τότε, υἱέ μου ! . . .

— Τί εἶπες ; τί εἶπες ! ταλαίπωρε μῆτερ ! ἀνέκραξεν ὁ υἱὸς· εὐτυχῶς δὲν εἶναι ἐδῶ διὰ νὰ σ' ἀκούσῃ Ἐκείνη ! ἀλλοίμονον ! τὸ μέσον δὲν εἶναι καλόν . . . καὶ ἔπειτα ὁ πατήρ μου θὰ σ' ἐφόνευε βέβαια· ἀλλὰ τί νομίζεις ; ὅτι ἡ κόμην σου θὰ ἔσπευγέ ποτε νὰ μεταχειρισθῇ ὄπλον κλαπέν, ἔστω καὶ διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ζωὴν τῆς ; ὦ, δὲν τὴν γνωρίζεις σὺ ! . . . Ἐπὶ τέλους, βλέπεις, τάχα τί καὶ ἂν ἐπανήρχετο . . . ὦ, Θεέ μου, πρέπει νὰ φύγῃ, τώρα μάλιστα.

— Ἀλλὰ διὰ τί, διὰ τί, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ! . . .

Ὁ νεανίας ἐσίγα· ἐσίγα ὡς τὰ ἀμυδρὰ καὶ ὄχρῳφα ἄστρα, ἅτινα μέσφ τῶν βαθμηδὸν σκεδαζομένων συννέφων θολῶς καὶ βραδέως ἀνέτελλον, μόνοι δ' ἐν τῇ στυγνῇ σιωπῇ ἀπαισίως ἐλάλουν οἱ παφλασμοὶ τῶν συνωθουμένων κυμάτων, ἅτινα ἐρρηγνυντο ἐπὶ τοῦ βράχου θορυβωδῶς.

Ἐδίσταξεν ἔτι ν' ἀποκαλύψῃ πρὸ τῆς μητρὸς του τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐσκανδαλίζετο συγχρόνως ὡς ὑπὸ πειρασμοῦ ἠδέος ὑπὸ τοῦ τρυφεροῦ καὶ ἀνεργνεύτου πόθου τοῦ ν' ἀφήσῃ ζῶντα τῶν βημάτων του ὀπίσω ἐν οἰαδῆποτε ἀνθρωπίνῃ μνήμῃ τῆς ψυχῆς του τὸν ἀγνὸν καὶ βαθύπικρον ἔρωτα. Καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸν πόθον αὐτοῦ· μήτοι δὲν εὗρισκεν ἐν τῷ προσώπῳ τῆς φίλης μητρὸς του ἄξιον τῆς παρακαταθήκης θεματοφύλακα ; ἡ μήτοι πᾶν ὅτι ἔμελλε νὰ ἐκστομίσῃ δὲν ἐξῆγεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν δόξαν τοῦ πολυλατρευτοῦ εἰδώλου του ;

— Ἐγὼ ἔχω ἐν μυστικὸν τὸ ὅποτον δὲν γνωρίζεις, τῇ εἶπε προσγγίζων ὅπως μὴ ἀναγκασθῇ νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν· ἀγαπῶ ὁ δυστυχῆς ὡς παράφρων τὴν κόμην σου δὲ Σενάκ . . . καὶ . . . ἀποθνήσκω ! . . .

Ἡ Λαίτισια ἀνατραφεῖσα ἐν γῇ ὅπου ἀδάμαστος εἶναι ἡ φλόξ τῶν σφοδρῶν παθῶν, εἶχεν ἦδη προεννοήσει τὸν μυστικὸν τοῦτον ἔρωτα. Ἐν ᾧ δ' οἱ ὀρθαίμοι τῆς ἔστιλβον ὡς θαμβεροὶ ἀδάμαντες ἐν τῷ σκότει διὰ μυστηριώδους πυρὸς, ἐψιθύριδεν ἀσυναίσθητως, μὴδ' αὐτὴ ἐμδαθύνουσα εἰς τὸ λαβυρινθώδες χάος τῶν ἀνυστῶν ἰδεῶν αἵτινες εἰς τὸν τυκεῶνα τοῦ νόου αὐτῆς ἐπεπόλαζον.

— Τῇ ἐξηγήθησεν ποτέ ;

— Τῇ ἐξηγήθην ! εἶπεν ἐκεῖνος, ἀσπαζόμενος τρυφερῶς τὸ ὄχρον αὐτῆς μέτωπον· τῇ εἶπον ἓνα μόνον λόγον, ὅστις ἦτον ἄξιος ὅλης τῆς ὀργῆς τῆς· ἀλλὰ δὲν ὀργίσθη αὐτὴ ! ὦ, ἂν τὴν ἤκουες ! ἂν ἠτένιζες πρὸ θεῖόν της βλέμμα ! αὐτὴ δὲν εἶναι μόνον μεγάλην δέσποινα, εἶναι καὶ ἁγία συγχρόνως· τοιοῦτο πλάσμα δὲν περιπίπτει εἰς ἀνάγκην λόγων πομπωδῶν, περιθρονήσεως ὀξυφώνων ! . . . μοὶ εἶπεν ἐπίσης μίαν φράσιν, μίαν μόνον φράσιν, τὴν ὁποίαν δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ ! . . . καὶ οὐδὲν πλέον· ἀλλ' ὦ ! τὴν ἀγαπῶ ἀκόμην, θὰ τὴν ἀγαπῶ πάντοτε, μέχρι θανάτου, τὸν ὅποιον τῇ ὠρκίσθην ὅτι δὲν θὰ ἐπισπεύσω ! . . .

αισθάνομαι όμως ότι δεν πρέπει να την επανιδώ πλέον εδώ· έλαβον ήδη παρ' αυτής πᾶν ὅτι θά ἐτόλμων να ὄνειροπολήσω : ἦτοι έλαβον τὴν εὐκαιρίαν τοῦ να τὴν ἐξυπηρετήσω ποτέ· ἐσφίγξε τὴν χεῖρά μου, ἐκείνη, μ' ἐκτιμᾷ, δὲν θά με λησμονήσῃ ποτέ... μὴ ἀσπρέψῃς τὸ πρόσωπον· μοι τὸ ὑπεσχέθη, καὶ ὅταν τὸ ροδόπλαστον στόμα τῆς εἴπῃ κάτι, ἢ Ἄλθθεια αὐτὴ ὠμίλησε· τώρα ὅτι δὴποτε κἂν συμβῆ, κἂν ἢ σκληρὰ δυστυχία τὴν καταθλίψῃ ἄνευ ἐλπίδος, κἂν ἀπροσδόκητος εὐτυχία τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ παντὸς φόβου ἐν τῷ μέλλοντι, τί δύναμαι πλέον να πράξω ὑπὲρ αὐτῆς ; οὐδέν ! ἢ εἰς τὸν βίον τῆς ἐπιδρασίς μου ἔληξεν· ἀναχωρῶ.

— Ποῦ θά ὑπάγῃς ;

Ἄλλὰ πρὶν ἢ ἀπαντήσῃ, ἢ θροῖν τῶν ἀνέμων ἢς τὸν ἦχον ἐπέτεινεν ἢ νυκτῖα σιγῆ, προσεκόμισεν εὐδιακρίτως μέσῳ τῆς ἀγρίας βοῆς τῶν ὑδάτων φωνὴν θρηνώδη, προσεγγίζοντα ὅλον ἐπικληθεὶς στόνον, ὅστις ἔκραξε : « Βοήθειαν ! βοήθειαν ! . . . »

Ὁ νεανίας σφθορῶς πρὸς τὴν θυρίδα ὀρμίσας ἀπεκρίνατο διὰ βροντώδους φωνῆς. Ὁ Σινιόλ ὀρθὸς ἔτι ἰστάμενος παρὰ τὸ κῦμα, ἐψιθύρισε χαιρετάκως :

— Ἄς φωνάζῃ ὅσον θέλει ὁποῖος καὶ ἂν ἴναι ἕως ὅτου να φθάσῃ εἰς τὴν θάλασσαν ! . . .

Αὐτοστιγμῆ μέλας τις δυσδιάκριτος ὄγκος, οἷονεὶ δελφὴν γιγαντώδης ἐκυλίσθη κυκλοειδὸς ταχύς ὡς βέλος εἰκοσι περιπὸν ὀργυιᾶς μακράν. Δύο δὲ βραγχναὶ καὶ ἀπέλπιδες φωναὶ ἐν μικρᾷ διωδίᾳ ἠκούσθησαν·

— « Σινιόλ ! » ἔκραξεν ἢ μία· ἀλλ' ἢ ἄλλη, ἀσθενεστέρα, ἐλάλησε γοερῶς ἕτερον ὄνομα . . .

Τοῦ νεανίου αἱ τρίχες ἀνωρθώθησαν φρικωδῶς, πλησιάσας δὲ πρὸς τὴν μητέρα, ἦτις οὐδὲν εἶχεν ἐννοήσει,

— Ὁ πατὴρ μου εἶναι εἰς Παρισίους ; ἠρώτησε ριγῶν.

Μὴ ἐμβαθύνουσα ἐν τῇ οἰκτρᾷ ταραχῇ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐκείνη ἀπάντησε :

— Τὸν περιμένω μετὰ πολλὰς ἡμέρας· διατί ;

— Φορτουνατε ! . . . ἔκραξεν ἔτι ὠρνομένα ἢ θλιθερὰ φωνὴ ἐκείνη, ἢν καθαρώτερον προσεκόμιζον ἦδη τῆς νυκτὸς αἱ ταχεῖαι πνοαί.

Διὰ δύο ἀλμάτων ὁ νεανίας διασκελίσας τὴν κλίμακα καὶ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, εἰσώρμησεν εἰς τὴν μικρὰν λέμβον, ἦτις ἦτο προσδεδεμένη εἰς στερεὸν σιδιροῦν κρίκον δι' ἀρρήκτου ἀλύσεως.

— Τὸ κλειδίον ! . . . Σινιόλ ! τὸ κλειδίον ! γρήγορα, δὲν ἠκούσες ; ἔμβα, καὶ ἄς σπεύσωμεν ! Ἄλλ' ὁ ὑδροβίος γέρον, τὴν χεῖρα ὑπὲρ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιθέτων, ἠτένιζεν ἀκίνητος τὸν ἄμορφον μέλανα ὄγκον, ὅστις ἐβυθίζετο ὅπως ἀφανισθῆ ἔσται, μετ' ἀγρίας δὲ ἀταραξίας προδιδοῦσης στυγνὸν αἰσθημα θριαμβευούσης μνησικαίας, ἀπάντησε·

— Τὸ πλοῖον ἔχασε τὰ νερά του, δὲν ἔνυρε τὸ ρεῦμα τὸ ὁποῖον ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ, καὶ ἢ πλήμμυρα τὸ ἀνέτρεψε· τὸ εἶπα ἐγώ, ὅτι μίαν ἡμέραν αὐτὸς ὁ ἀρχάριος θά φέρῃ κἀνὲν δυστύχημα ! Ἄ ! δὲν μ' εὐρίσκε ἐμὲ ἀρκετὰ δυνατόν ! ἔ, βέβαια ! κ' ἐγὼ δὲν αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτὸν μου τόσον δυνατόν, ὥστε να διαβῶ τὸν Ροδανὸν τώρα, ὅτε τὰ νερά ἀνυψοῦνται καθε στιγμὴν ! . . . Καὶ ἠκουε μόνον, ἠκουε τοὺς ρόχθους καὶ τοὺς γόους τῶν κυμάτων καὶ τῶν πνι-

γομένων ὁ γηραιός, ἀπνῶς ἀπολαύων τὴν πρὸ πολλοῦ ποθουμένην ἐκδίκησιν.

— Τὸ κλειδίον ! τὸ κλειδίον ! ἄθλια, ἀνέκραξεν ἔτι ὁ νεανίας φρυάττων· εἶσαι λοιπὸν θηρίον σύ ; τὸ κλειδίον ! ἄ, κακοῦργε ! θά τὸ ἀρπάσω διὰ τῆς βίας !

Ὁρμησε τότε ἐπὶ τοῦ ἀδυσωπλήτου ἐκείνου, ὅστις ὄρθοῦτο ἀκλόνητος ἔτι ὡς μαρμαροστένης ἀνδριάς· ἀλλ' οὗτος ἔκρυπεν ἀταράχως τὴν χεῖρα ὑπὸ τὸν χιτῶνα αὐτοῦ.

— Θά φύγῃς, τῷ εἶπεν ἠσύχως μ' αὐτὸ τὸ καρυδόφλοιο, εἰς αὐτὰ τὰ σκότη, εἰς αὐτὸ τὸ ρεῦμα τὸ ὁποῖον εἶναι γοργότερον ἀπὸ τὸν ἵππον τὸν τρέχοντα ! τότε εἶναι βέβαιος ὁ θάνατός σου καὶ ὁ θάνατός μου, βέβαιος περισσότερον παρὰ ἂν ἐκρέματο ὑπεγράνω τῆς κεφαλῆς μας τῆς λαιμητόμου ἢ μάχαιρα ! ὄχι, νέε μου, δὲν θά σοὶ τὸ δώσω τὸ κλειδίον μου ! . . . Ὁμιλῶν ἀνέστυρε τὴν χεῖρα ἀπὸ τοῦ θυλακίου του, καὶ μόλις ἐξέτεινεν αὐτὴν ὀλίγον, δοῦπος ἠκούσθη βαρέος σιδήρου πατάσσοντος τὸ κῦμα καὶ κρημνιζομένου εἰς τὸν βυθόν· ταυτοχρόνως δ' αἱ θρηνώδεις οἰμωγαὶ τῶν θυμάτων τὸ τελευταῖον ἠκούσθαι, ἐτάραξαν ἅπαξ ἔτι τὴν ἠχὴ τῆς ὄχθης πρὸς ἢν ἐπὶ μᾶλλον προσήγγισαν.

— Σινιόλ ! ἔκραξε στενάζων ὁ δυστυχῆς, δὲν ἀνεγνώρισες τὴν φωνὴν ἦτις με προσεκάλεε ; μοι ἐφάνη τοῦ πατρός μου ἢ φωνή ! . . .

Καὶ ἤρχισε τρέχων κατὰ μῆκος τῆς ὄχθης, ὡς ἂν ἤλπιζεν ἐν τῇ ἀπονοίᾳ αὐτοῦ εἰς αἰθνιδίον τι θαῦμα τοῦ Παντοδυναμοῦ, δι' οὗ θά ἠδύνατο να φθάσῃ μέχρη τοῦ ἀποθνήσκοντος.

— Ὅχι ! ἀνέκραξε τότε ὁ λεοντόψυχος γέρον τοῦ ὁποῖου τὴν τραχεῖαν μορφήν τὰ νύκτια ἐρέθη ἀπέκρυπτον· ἂν πραγματικῶς ὁ δρυστόμος πνίγεται, ὁ Θεὸς ἄς τὸν λυπηθῆ καὶ ἄς τὸν συγχωρήσῃ· ἀλλὰ εἰς νεκρὸς φθάσει ἀπόψε πρὸς τιμωρίαν τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ! . . . τὸν υἱὸν θά τὸν δώσω ! . . .

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ἢ μήτηρ ριγοῦσα καὶ φρίττουσα ἐξ ἀγωνίας ἀρρήτου ἐφθασε τρέχουσα εἰς τὴν πετωδὴν ὄχθην· μὴ εὐροῦσα δ' ἐκεῖ τὸν υἱὸν τῆς, ἔβαλε γοερὰς καὶ διατόρους κραυγὰς.

Ἐκεῖνος εὐθύς ἀνεφάνη βαδίζων ἐπιπόνως διὰ κλονουμένων ποδῶν.

— Μῆτέρ μου, εἶπε διὰ φωνῆς ἀγνωρίστου, ἄς ὑπάγωμεν εἰς τὴν οἰκίαν· σὲ ἀκολουθῶ.

Ἡ πρεσβυτίς ἠτένιζεν αὐτὸν ἐκπληκτος, διότι ἐν τῇ ταραχῷδαι στιγμῇ ἐκείνῃ ἀορίστος μόνον εἶχεν ἀντιληφθῆ τῆς σικνῆς.

— Ἐρχεσαι εἰς τὴν οἰκίαν ; . . .

Ἀνεχώρησαν ὁμοῦ· ἢ μήτηρ τῷ ἀπέτεινε καθ' ὅδον ἐρωτήσεις μυρίας, ἀλλ' ὁ υἱὸς μηδὲν ἀπαντῶν, τὴν παρέδωκεν εἰς γοργὴν πορείαν, σπεύδων ὅπως φθάσῃ, ἐλπίζων ἔτι ὅτι ἀπατάται, ὅτι ἐνδειξίς τις, οἰονόηποτε σημεῖον θά τῷ ἐδήλου ὅτι ὁ πατὴρ του πόρρω ἀπέιχε τοῦ Ροδανοῦ.

Ἡ Βασιλική, ἰδοῦσα ἐπὶ τῆς φλῆς τὸν ἀδελφόν τῆς, ὅπου ἐπὶ πολλὸν χρόνον οὐδόλωσ ἐφάνη, ἀφῆκεν ἐπιφώνημα ἐμφατὸν πρὶν ἄλλο ἢ χαράν· ὁ δὲ γλυκύπικρος τῆς φωνῆς αὐτῆς τόνος ἐπέλλισεν ὀργίλως :

— Σὲ εἰδοποιῶ ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ὁ πατὴρ μας δύναται να φθάσῃ καὶ να σὲ καταλάβῃ ἐδῶ· τώρα έλαβον τηλεγράφημα τὸ ὁποῖον μᾶς πλη-

ροφωρεῖ ὅτι ἀπόψε ἔρχεται ἀλλοίμονον εἰς τὴν ράχιν σου ἂν σ' εὔρη εἰς τὴν οἰκίαν ! . . .

Ὁ Φορτωνῦτος ἤρπασεν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς ἀδελφῆς του τὸν δυσδαίμονον κυανοῦν χάρτην ἐπὶ τοῦ ὁποίου θλιβερά εἰδησις θανάτου ἀνεγινώσκето :

« Ἀπεφάσιδα ν' ἀναχωρήσω σήμερον. Δειπνήσομεν ὁμοῦ ».

Καὶ ἀγρίαν κραυγὴν ἀφήσας, ἐλιποθύμησεν.

Τὴν ἐπιούσαν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, γαιοκτῆμων τις ἐπὶ τοῦ εὐκάρπου πεδίου τῆς ἀπέναντι ὄχθης, ἐθεώρει ἀπὸ τοῦ ὕψους χαμαλοῦ κυματοπλήκτου γηλόφου τὴν ἀρχομένην ἡδὴ ἄμπωτιν.

Ἦδὴ ὁ κοχλάζων βρασμὸς τοῦ ἐν Κρῶ φυσικοῦ καταρράκτου ἀνήγγελλε μακρόθεν τὴν ὄσον οὕτω ἐντελῆ τῆς πλημμύρας κατάπαυσιν. Φαιδρῶς ὁ γαιοκτῆμων διεννοεῖτο ὅτιθὰ ἡδύνατο ν' ἀπολαύσῃ τὴν νύκτα ἐκείνην ἤρεμον ὕπνον, ὃν δὲν θὰ ἐτάραττεν ἢ κατακρήμνις τῶν προχωμάτων, σύνθημα ἀκαριαῖον ταχείας καὶ ἀλογίστου φυγῆς πρὸς τὰ ἔσω, ὅπερ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν ἀναμνούσιν οἱ κάτοικοι τῶν παραποταμιῶν χωρῶν.

Αἰφνης βαρῦς ὄγκος, σῶμα ἀνθρώπου, οὐ ἢ κόμπι συνεκρατεῖτο ὑπὸ τῶν θάμνων περιπεπλεγμένη δεινῶς προῦβαλεν εἰς τὸ ἐταστικὸν ὄμμα τοῦ παρατηρητοῦ, ὅστις ἐπὶ μακρὸν παρετήρησεν αὐτὸ πόρρωθεν μετὰ πολλῆς προσηλώσεως. Φεῦ ! πολλὰκις εἰς τὸν αὐτὸν τόπον εἶχεν ἰδεῖ ἄγνωστον μορφήν ἀλγεινῶς μορφάζουσαν, φρικαλέως ἡλλιωμένην, οἷαν καὶ ἡδὴ τῷ παρουσίαζε τὸ ὄγκῶδες ἀνθρώπινον ἐκθρασμα, τὸ ἐξοκειλαν ἐγγύς τῆς ἀνωφεροῦς τῆς ὄχθης ὄφρους.

— Εἰς αὐτόχειρ ! εἶπεν ὁ χωρικός ἀπαθῶς.

Καὶ μετὰ τὴν ψυχρὰν ταύτην ἐκφώνησιν ἐπανῆλθεν οἴκαδε ἡσύχως, ὡς ἀρμόζει εἰς ἀνθρώπον εἰθιμῆνον εἰς τοιαῦτα θεάματα, ἀποστείλας δὲ βοσκὸν τινα ὅπως εἰδοποιήσῃ τὴν δικαιοσύνην παρεκάθησεν εἰς τὸ δεῖπνον μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ δεῖπνου ἡ οἰκογένεια συνδιελέγετο περὶ τῆς δυσδαέστου συμπτώσεως, καθ' ἣν πάντες οἱ ἐν τῷ Ροδανῷ αὐτοκτονοῦντες ναυαγοὶ τῆς ζωῆς ρίπτονται εἰς τὴν ἄκραν ἐκείνην τοῦ Μολλεζῆ ὑπὸ τῶν κυμάτων.

Ἐν τούτοις ἡ ἀδιαφορία αὐτῶν εἰς ἐκπληξιν μετεβλήθη ὅτε ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ εὐρεθέντων ἐγγράφων ἐγνώσθη ὅτι ἦτο εὐπορος ἀνὴρ ἐκ Παρισίων ἐρχόμενος. Βαθυτέρα ἐξερεύνησις τῶν ἐγγράφων ἤγαγεν εἰς φῶς ὅτι ὁ πνιγὸς ἦτο δῆμαρχος χωριδίου τινὸς τῆς Ἀρδέσσης, καλουμένου Σενάκ, ἀναμφιδόλως δὲ κύριος φεοδαλικοῦ τινὸς πύργου, τοῦ ὁποίου φωτογράφημα, μεγαλοπρεπῆ παριστῶν ἀποψιν, ἐκράτει ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ αὐτοῦ.

Κατὰ συνέπειαν τῆς εἰδήσεως ὅτι ὁ εἰδεχθεὶς μορφάζων νεκρὸς ὑπῆρξε πλοῦσιος, τῷ ἀπενεμήθησαν περιποιήσεις ἀπετέθη δὴλον ὅτι ἐπὶ κλωροῦ ἀχύρου καὶ ἐκαλύφθη διὰ πανίου λευκοῦ, εἰς τὴν ἰσόγειον αἰθουσαν τῆς παρατυχοῦσας οἰκίας.

Κατόπιν οἱ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες ἐπληγράφησαν τὰ ἑξῆς :

Εἰς Σενάκ (Ἀρδέσσην)

« Δῆμαρχος κοινότητός σας εὐρέθη νεκρὸς ἐπὶ ὄχθης μας. Στείλατε ὀδηγίας ».

Τὸ πτώμα τοῦ λεμβούχου ὅμως οὐδέποτε ἀνευ-

ρέθη· ἴσως, ὡς προσεφῆτευσεν ὁ γέρον Σινιόλ, παρεδύθη μέχρι τῆς θαλάσσης.

ΙΣΤ'.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἡ Θηρεσία ἔλαβε τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν.

« Ἐμάθετε βεβαίως, κυρία, διὰ τῶν ἐφημερίδων τὴν φοβερὰν καταστροφὴν τοῦ δράματος· ἀλλ' ἀσθενῶς μόνον, ἐννοεῖται, περιέγραψαν αὐταὶ τὸ γεγονός τὸ τραγικὸν καὶ φρικῶδες, ὅπερ μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς μου θὰ ἐπιφοιτᾷ ἀπαισίως εἰς τὴν ἀκοὴν καὶ τὸ ὄμμα μου. Μετὰ τινὰ χρόνον ἡ δυστυχὴς μου μήτηρ θὰ τὸ ἀφηγηθῆ ὑμῶς. Κυρία, σὰς ἱκετεύω, λάβετε οἶκτον πρὸς αὐτήν ! . . .

» Συγχωρήσατέ μας· ὁ ἐξίλασμός συνετελέσθη. Ἄλλως τε ὡς πρὸς ὑμᾶς, παρῆλθεν ἡ θύελλα· τέφρα μόνον θερμὴ ἀκόμη ἐν τῷ βάθει τῆς καμίνου, ἥτις ἀνάπτεται ὅπως καταβροχοθίσῃ τὰ ἀπεχθῆ, τὰ κατὰρατα ἔγγραφα, καὶ οὐδὲν πλέον ταύτης ἀπομένει ὡς λειψάνον τῶν ἀγωνιῶν σας, — τῶν ἀγωνιῶν μας, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ εἶπω, — αἵτινες παρῆλθον ἀνεπίστρεπτεῖ.

» Ἐπανέλθετε, κυρία, ἀκολούτως εἰς τὴν στέγην σας, εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, οὓς ἡλεεῖτε, εἰς τοὺς ἀσθενεῖς οὓς ἐθεραπεύετε· ἐπανέλθετε μηδὲν φοβουμένη τὸν κίνδυνον τῆς ὑγρᾶς διόδου, διότι ὁ στιβαρὸς Σινιόλ ἀνέλαβε πάλιν τὸ παλαιὸν του ἔργον, ὅπερ τολμᾷ νὰ τῷ διαφιλονεικήσῃ. Ἄπαξ ἔτι θὰ διέλθοντε τὸ χρυσάργυρον κύμα τοῦ ποταμοῦ διὰ τοῦ εὐπετοῦς σκαφιδίου του· ἄπαξ ἔτι οἱ εὐγενεῖς πόδες σας θὰ διαβῶσι τοὺς ἐπικλινεῖς παροχθίους λειμῶνας, οἵτινες τόσον πλουσίως ἀνθοῦσιν καὶ τόσον ἡδέως εὐωδιαίζουσι σήμερον ! . . .

» Ἄπαξ ἔτι θ' ἀνέλθοντε εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ γηραιοῦ ἀστερογειτόνος πύργου· ἀλλὰ τότε μὴ στρέψετε τὸ βλέμμα πρὸς δυσμᾶς, ὅπου ἐκτείνεται τὸ πολυθόρυβον ἄστνυ· οὐδεὶς, οὐδεὶς πλέον κίνδυνος θὰ σὰς ἐπαπειλῆ ὅπως ἐπανέλθοντε εἰς αὐτὸ ἐσπευμένως ὡς ἄλλοτε . . . Στρέψατε μᾶλλον τὸ ὄμμα πρὸς ἀνατολάς, πρὸς τοῦ νεκροταφείου τὴν ἀχανῆ καὶ γαλήνιον ἔκτασιν. Ἐκεῖ, ὑπὸ τὰς ἀειθαλεῖς φηγοῦς, ὑπὸ τὰς ζοφεράς κυπαρισσοῦς, αἱ ἀγναὶ προσευχαί σας, ὑπὸ τῆς αὔρας περιπτυσσόμεναι, ἄς προσπνέωσιν μυροδόλοι ὡς ἄρωμα λιβάνου Ἱερὸν καὶ γλυκὺ τὸν ἐσχάτον βλαστὸν ἀτυχοῦς γενεᾶς, ἥτις ὑπῆρξεν ἀμειλίκτης τῆς ὑμετέρας ἐχθρά, καὶ ἥτις μέλει νὰ λήξῃ ἐν τῇ σιγῇ, ἀλλ' ἔστε βεβαία ! οὐχὶ ἐν τῷ μίσει καὶ τῇ μνησικακίᾳ, ἡ ὁποία τέως ὑπὲρ τὸ δέον διήρκεσε !

» Ὡ, ἔστε, ἔστε εὐδαίμων ἐσασί ! Ἐνικήσατε κατὰ τῆς δυστυχίας, ἥτις σὰς ἡπειλῆσε, νίκην, ἥς ἦσθε ἀξία· μὴ λησμονῆτε ὅμως καὶ ἐμὲ τὸν ταπεινόν, ὅς τις πιστῶς καίτοι ἀσθενῶς σὰς ἐξυπηρετήσά ποτε.

« Φορτωνῦτος Καδαρό ».

ΙΖ'.

» Ὁ Ἀλδέροτος καὶ ἡ Θηρεσία ἐπανῆλθον εἰς τὸν πύργον αὐτῶν, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα σπανίως μόνον καὶ ἐπ' ὀλίγον θὰ ἐμφανίζονται ἐφεξῆς ἐν Παρισίοις. Οἱ ἐπισκέπται αὐτῶν, οἵτινες

πολυλθθεστέροι ἤδη συρρέουσι, εὐρίσκουσιν ἤδη αὐτοὺς κατὰ πολὺ μεταβεβλημένους. Δὲν ἔπαυσαν βεβαίως ἤδη ἰνδαλματοποιοῦντες καὶ ἐκζητοῦντες τὸ ἰδεῶδες, δὲν ἔπαυσαν ἐπιδιώκοντες ὅπως διὰ τῆς ἀρετῆς τῶν τιμῶσιν ἔτι μᾶλλον τὸ περιώνυμον γένος τῶν, οὐδὲ ἀποροφῶμενοι ὑπὸ τοῦ ἀμοιβαίου ἔρωτος τῶν καὶ τῶν καθικόντων τῆς ἱερᾶς φιλαυθυρίας τῶν, ἀλλ' ἐγένοντο ἐπιεικέστεροι πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας, ἀνεκτικώτεροι πρὸς τὴν πραγματικότητα τὴν ταπεινὴν καὶ δίκαιαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀνθρωπινότεροι καὶ συμπαθέστεροι ἐπομένως. Ἦδη ἡ περὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ πενήτων ἀγία φροντίς, αἱ μετὰ τῶν γειτόνων προσηνεῖς ὁμιλίαι καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ ἐπαισθητῶς καλλυνθέντος μεγάρου ἀπασχολοῦσι καθ' ὅλου τὸν χρόνον αὐτῶν. Οὐχ ἤντων ὅσον δῆποτε πολυάσχολος ἡ νεαρά ἀριστοκρατία ἀνήρχετο καθ' ἐκάστην ἐπὶ μῆνας πολλοὺς εἰς τὰς γηραιᾶς καλλιστεφεῖς τοῦ ἀνωγαίου ἐπάλλξεις, ὅπου τὴν ἑραῖαν μορφήν στρέφουσα πρὸς ἀνατολάς, προσορύχτο ὑπὲρ τοῦ δυστυχοῦς νεανίου, ὃν οὐδέποτε λησμονεῖ.

Πολλάκις ἐξεζήτησε περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις, ἔμαθε δὲ ὅτι ἐγένετο μοναχός, ὅστις θὰ εἰργάζετο ἐπὶ πολὺ τὴν ἀγιοσύνην, ἂν δὲν ἠριθμοῦντο ἐπὶ τῶν δακτύλων αἱ βραχεῖαι ἡμέραι τοῦ μέλλοντος βίου του. Φεῦ! ἤδη ὁ ὑπὸ τὸν τανυσίχειρα τοῦ κοιμητηρίου Σταυρὸν χαίνων τάφος πρὸς αὐτὸν ἀπευθύνει διγυλιὰ καὶ ἐπίσημον πρόσκλησιν, καὶ γνωρίζων τοῦτο ὁ τάλας, δὲν ἀνδουχεῖ, δὲν πτοεῖται, ἀλλὰ χαίρει καὶ ἀναπαύεται. Οὐδὲν προσμένει, οὐδὲν ἐλπίζει, οὐδὲν φοβεῖται ἐν τῷ κόσμῳ ὁ ἐπιθανάτιος οὗτος, ὁ ἀποθανῶν ἤδη πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ. Ἄγνοεῖ ἔτι καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἐρήμου μοναστηρίου τοῦ ἐνέπνευσε ζηλοτυπίαν εἰς τὸν Ἀλδέρτον, ἐν ᾧ ἐπὶ μακρὸν ἡ Θηρεσία οὐδόλως τοῦτο ὑπόπτεισε. Τίς εἶδεν ἂν, -- ὑπὸ μίαν μόνον ἔποψιν, ἐννοεῖται, -- ὃ Ἀλδέρτος τὸ πρῶτον ἤδη καὶ τὸ ἔσχατον ἅμα ἐν τῷ συζυγικῷ αὐτοῦ βίῳ, δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ζηλοτυπῇ! . . .

Πρωίαν τινὰ ἀπὸ τοῦ ἤψους τῆς σκοπιᾶς τῆς ἐκεῖνη παρετήρησε τὸν σύζυγόν της, ὅστις βαδίζων ὑπὸ εὐσκιον ζυγίαν, ἔστρεψε λαθραῖον βλέμμα πρὸς τὰς ὑψιδυμένους ἐπάλλξεις, ὅπου οἱ γλαφυροὶ καὶ εὐχροεσ αὐτῆς πέπλοι ἐφαίνοντο κυματίζοντες ὑπὸ τὰς δροσώδεις πνοάς.

Φωτισθεῖσα τότε ὑπ' ἐμπνεύσεως στιγμιαίας, ἐξ ἰδίας πείρας, οἶμοι! παρορμηθεῖσα ἔσπευσε πρὸς τὸν ρεμβῶδη περιπατητὴν, ὃν ἐξέπληξεν ἡ αἰθνιδία αὐτῆς ἐμφάνισις.

— ὦ! ἔσο λοιπὸν εὐδαίμων! ἀνέκραξε· τί σοὶ λείπει; τί δύνασαι νὰ φοβηθῆς;

— Ἴδου! ἀπεκρίθη ἐκεῖνος· ἕκαστον τῶν εὐθαλῶν τούτων δένδρων, ἕκαστος τῶν λίθων ἐπὶ τῶν ὀπίων πατεῖς, μοὶ ἀναμνησθεῖς ἀπαύστως ὅτι θὰ ἦσο μακρὰν σήμερον τῆς οἰκίας ταύτης ἂν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ σου δὲν παρουσιάζετο ἄλλος τις. . . Ἐκεῖνος, καὶ ὄχι ἐγὼ σοὶ τὴν ἐδώρησε, τρόπον τινὰ· ποῖός ποτε θὰ μοὶ ἔλεγε ὅτι εἰς ἄλλος, εἰς ἄγνωστος ἀνὴρ θὰ κατελάμβανε θέσιν παρ' ἐμὲ ἐν τῇ καρδίᾳ σου;

— ὦ! καὶ ἂν περισσότερον ἀκόμην ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος μὲ εὐηργέτει, καὶ ἂν τὴν ζωὴν μου αὐτὴν ἑκατοντάκις διέσωζε, τί σοὶ μέλει; Σὲ καὶ μόνον πάλιν θὰ ἠγάπων, διὰ σὲ καὶ μόνον θὰ ἤμην ἐτοίμη ν' ἀποθάνω εἰς πᾶσαν στιγμὴν! ὦ φίλε μου, εἶναι πλέον καιρὸς νὰ ταπεινωθῶμεν πρὸ τῆς εἰρωνείας, ἢν πρὸς ἡμᾶς ἀπευθύνει ἡ ἄπταιστος φρόνησις· πᾶν ὅ,τι δὲν ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἠθικοῦ ἀτόμου ἡμῶν διέψευθεν οἰκτρῶς τὰς προσδοκίας μας· τὰ πλοῦτη τὰ ὅποια ἐνομιζομεν ὅτι κατέχομεν ἀσφαλῶς μικροῦ δεῖν εἰς πτωχείαν ἐτρέποντο· διὰ στρεβλῆς τινος ὀρμῆς τοῦ ἔρωτος ἡμῶν προὔξενήσαμεν λύπην πολλὴν εἰς ἀλλήλους· ὁ κόσμος, τὸν ὅποιον περιεφρονοῦμεν ἀκόμην, ἐξεδικήθη πληρέστατα καθ' ἡμῶν, οἱ φίλοι μας μᾶς συνεβούλευσαν κακῶς, μᾶς ὤθησαν εἰς τὸ βάραθρον, καὶ μᾶς ἔσωσε τις; ὁ ἐκθρός μας!

Τέλος αὐτός, ὁ υἱὸς τοῦ ἀθέου πατρὸς, ὁ ἀπόγονος τῶν Σταυροφόρων κατώρθωσε ν' ἀπαρνηθῇ τὴν γῆν, καὶ ἀήρκεν ἡμᾶς εἰς αὐτὴν, ἡμᾶς τὰ τέκνα τῶν εὐσεβῶν καὶ δικαίων!

ὦ! ἀγαπητέ, ἄς γείνωμεν ταπεινότατοι, ἀπλοῦστατοι, εὐγνωμονέστατοι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν εὐεργέτην μας, ἄς ζῶμεν δὲ ὅπως οἱ ἄλλοι, ἐννοῶ, οἱ ἀγαθοί, οἵτινες ἀνταγαπῶνται καὶ εἶναι ἀναλλοιώτως εὐδαίμονες.

— Ἀμὴν! ἀνεφώνησεν ὁ Ἀλδέρτος θερμοφιλῶν τὰ ροδόπλαστα χεῖλη τὰ λαλήσαντα τόσον σοφῶς.

Ὁὗ ἤτιον ὅμως ἠσθάνετο ἕκαστοτε ἀδριστὸν τινα δυσθυμίαν ὁσάντις ἡ Θηρεσία, πιστὴ εἰς τὴν ἀγίαν εὐγνωμοσύνην τῆς καρδίας αὐτῆς, εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐπάλλξεις ἀνερχομένη, ἐχαίρετα μακρόθεν τὰς πολυσχιδεῖς καὶ βαθυκυάνους κορυφὰς τῶν πρὸς ἀνατολάς ὀξυκορύφων ὄρεων, οὐδέποτε ὅμως ἔκτοτε εἶπε λόγον δυνάμενον νὰ ψέξη ἢ παρακολύση αὐτὴν ἐκ τοῦ εὐγενοῦς τούτου ἔργου.

Ἐν τούτοις μετὰ τὴν πάροdon ὀλίγων μινῶν αἱ ἄνοδοι τῆς κομῆσεως ἀπέδρασαν σπανιώτεροι, διότι διὰ τὸ ἐξαιρετικῶς ἤδη ἐπιβαρυνθὲν σῶμα τῆς νεαρᾶς γυναίκος αἱ ἀνωφερεῖς τῶν κλιμάκων βαθμίδες ἀπετέλουν πορείαν ἐπίπονον. Ἦδη ἡ Θηρεσία ἀπώλεσε τὰς πτέρυγας, τὰς λευκὰς καὶ ἀσπίλους πτέρυγας, δι' ἃς ἐθλίβετο ἡ σεβασμία μοναχὴ δὲ Σαβορναῖ, ὑπὸ τῶν ἀγίων χειρῶν τῆς ὁποίας ἀναφθεῖσαι, ἔκαιον ἔτι ἐν τῷ εὐφραγῆ τοῦ μοναστηρίου ναῶ αἱ χρυσόφλογοι λαμπάδες.

Ὅτε δ' ἡμέραν τινὰ ἔμαθεν ὅτι ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Σενάκ ἐγεννήθη κόρη, ἡ Ἐσθῆρ Εὐτυχία Χριστιανὴ δὲ Σενάκ, ἐπιφορτίζουσα δι' ἐπιστολῆς τὴν πιστὴν Κάθλειν Κράου ὅπως ἀντιπροσωπεύσῃ αὐτὴν ὡς ἀνάδοχον ἐν τῇ τελετῇ τῆς βαπτίδεως, ἔγραψε συγχρόνως πρὸς τὴν προσφιλεῖ ἀνεψιάν της διὰ χειρὸς τρεμύσεως ἤδη ὑπὸ τὸ μογηρὸν ἄχθος τοῦ γήρατος:

«Ἴδου, φιλάτμη μοι κόρη, ἰδοὺ ποῖαν ἐξήτουν ὑπὲρ σοῦ χάριν παρὰ τοῦ Παναγᾶθου Θεοῦ! Ἐφεξῆς δὲν ἀννυχοῦ πλέον· ἄς μὲ προσκαλέσῃ παρ' ἐαυτῆς εἰς οἰανδήποτε στιγμὴν βουλῆθῃ. Ὁ ἄγνος ἄγγελος τὸν ὅποιον σοὶ ἐδώρησεν Ἐκεῖνος θὰ σὲ διδάξῃ ἤδη τὴν τέχνην νὰ βιώσῃς εὐδαίμων ἐπὶ γῆς».

ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΥΛΩΝΙΑΣ.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παροικία τῆς Προικονήσου ἐκ τεσσάρων ἀποτελεῖται νήσων, γνωστοτάτων εἰς τοὺς οἰκοῦντας τὴν τε Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ἐν τῇ Προποντιδίᾳ παραλίους πόλεις καὶ κόμας, ἤτοι τῶν νήσων Προικονήσου ἢ Μαρμαρᾶ, τῆς καὶ μείζονος τῶν λοιπῶν, Ἀλώνης ἢ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς Αὐλωνίας, Ἀφρουσίας καὶ Κουτάλεως. Τὸ ναυτικὸν τῆς τελευταίας γνωστοτάτην ἐποίησατο αὐτὴν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, οἱ δὲ οἶνοι τῶν δύο ἐτέρων, καθὼς καὶ οἱ τεταρχειούμενοι ἰχθύς καὶ τὰ μάρμαρα τῆς πρώτης τούτων, ἤτοι τοῦ Μαρμαρᾶ, χρηγοῦσιν αὐτῇ σήμεν ἀπὸ παλαιστάτων χρόνων, ἀφ' οὗτου δὴλον οὖν ἤρξαντο ἵνα κτίζωσιν οἱ τεχνίται παλάτια, καὶ ἵνα κατεργάζωνται ἐπιτάφια μνημεῖα. Περιέργεια συγγνωστὴ παρώθησέ με πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν νήσων τούτων κατὰ ἰούλιον τοῦ 1892, κύριον δὲ λόγον ἐπισκέψεως εἶχον τὴν σπουδὴν ἐγγράφων λίθων, κεραμίων, καὶ χαρτῶν, ἀφ' ὧν ἤθελα δυνηθῆ ἵνα συμπληρώσω βραχεῖαν μονογραφίαν ἱστορικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης παροικίας, ἤτοι τῶν ἀποτελουσῶν ταύτην νήσων. Ἦκουον ἀπὸ πολλοῦ μάλιστα ὅτι καὶ παλαιὸς τις ὑπῆρχεν ἐν Ἀλώνῃ κώδιξ τῆς μητροπόλεως, καὶ ἠλπίζον ὅτι ἠδυνάμην καὶ διὰ τῆς μελέτης αὐτοῦ ἵνα προσθῶ σελίδας τινὰς εἰς τὴν μονογραφίαν μου ταύτην. Ὁ δὲ παναγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεόφυτος Ἦ' ἐπέδωκέ μοι συστατήριον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν τότε μητροπολίτην Προικονήσου Ἰγνάτιον, ἧς τὴν ἐκδόσιν ἀνῆγγειλεν ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τῆς 24ης ἰουλίου 1892· καὶ τῆ 25 ἀποπλεύσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ διήμερον ἐν Ραιδεστῷ διαμονὴν, τῆ 29 — ἦν δὲ τετάρτη — ἀφικόμεν διὰ τοῦ τουρκικοῦ ἀτμοπλοίου εἰς Αὐλωνίαν, μετὰ προσέγγισιν εἰς Ἀρτάκην.

Διὰ τοῦ παρόντος συγγράμματος καθίστανται γνωστὰ τί εἶδον καὶ τί ἐμελέτησα, τί δὲ συμπέρασμα τούτων τῶν μελετῶν εἰς φῶς παραγάγω· λιτὰ πάντα, ἀλλ' οὐ πάμπαν ἀνάξια προσοχῆς ἢ τοῦλάχιστον ἀναγνώσεως.

Α'

Ἡ εἰς Αὐλωνίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ βίχαις γίνεται λίαν εὐκόλως δι' ἀτμοπλοίων, καὶ πολὺ συνεχῶς, ἤτοι καθ' ἑβδομάδα τετράκις τοῦλάχιστον· καὶ ὅταν λέγῃ τις μετὰ βίχαις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐννοεῖ καὶ συγκοινωνίαν μετὰ κωμῶν τινων καὶ πόλεων τῆς παραλίας Θράκης, εἰς ἧς τὰ ἀτμόπλοια προσεγγίζοντα συνήθως ἀπεργάζονται τὴν ἀπόστασιν οὕτω πολὺ μακρυνήν. Ἡ προσέγγισις εἰς Ραιδεστόν, Γάνον, Χώραν, Μυριοφύτον, Περίστασιν καὶ Καρχήμπον, τὴν ἀρχαίαν Πρίαπον, παρεκτείνει τὸν πλοῦν εἰς τριάντα ἕξ ὥρας ἐνίοτε, διότι τούτων ὁκτώ καὶ πολλαῖς δέκα ὥραι δαπανῶνται εἰς Ἀρτάκην, ἧς παρὰ τὴν ἀποβάθραν ἀποκοιμᾶται τὸ ἀτμόπλοιο,

οὐχὶ σπανίως ὑπὸ τὸ βῆρος ἐτῶν πολλῶν, μόλις βεστάζομένων, καμπτόμενον· ἐνίοτε πάλιν εἰς εἴκοσι μόλις ὥρας ὁ πλοῦς συντέμνεται, ἂν μὴ ὑπάρχῃ προσέγγισις εἰς Ἀρτάκην καὶ Πρίαπον. Ὅπως δὲ ποθ' ὁμως, ἀπὸ εἴκοσι σχεδὸν ἐτῶν ἀνεπτύχθη λίαν ἡ συγκοινωνία τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν νήσων τούτων· εἴπερ ἦν δὲ δυνατόν ἐν προσεχεί μελλόντι ἵνα γένωνται πλοῖς πρὸς τὰς νήσους ταύτας τῆς Προποντιδος συνεχεῖς καὶ κατ' εὐθείαν — ἐντὸς ὁκτώ ὥρων — τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τὸ νησιωτικὸν ἠθέλεν ἀποβῆ ποτε σύνολόν τι προαστείων ἐναλίω τῆς πρωτεύουσης τῶν σουλτάνων.

Ἔστι δ' εὐχῆς ἔργον ἡ συνεχεστέρα συγκοινωνία. Ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τῶν κατοίκων τῶν μερῶν τούτων ἀνάπτυξις ἔμεινεν ὀπίσω, τὸ δὲ λεγόμενον, ἐλαττοῦται δὴλον ὅτι τῆς ἀναπτύξεως τῶν πέριξ καὶ κατέναντι πόλεων τε καὶ κωμῶν· ἐπισκεπτόμενός τις τὴν Ραιδεστόν, τὴν Καλλιόπολιν, τὴν Περίστασιν, τὸ Μυριοφύτον ἐκπληττεται πραγματικῶς ἐπὶ τῇ διαφορᾷ τῆς κοινωνικῆς ἐκείνων καὶ τῆς Προικονήσου καταστάσεως· εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν προικονησίων ὁμολογουμένως ἠδύνατο ἵνα δοθῆ διὰ τῆς ναυτιλίας ὧθησίς τις ἐν παρελθούσι χρόνοις, ὡς ἀποδεικνύσιν ἡ κοινότης Κουτάλεως ἐν ἀντιβολῇ πρὸς τὰς λοιπὰς νήσους, ἀλλ' ἄγνωστον διατί οὐδὲν ἐπετελέσθη. Οἱ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεῖς, τοῦλάχιστον οἱ μετὰ τὸν ἀλήστου μνήμης Σαμουὴλ τὸν Κύπριον, οὐδὲν ἔπραξαν ἐν τούτῳ· οὐδὲν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος τῆς ὑπ' αὐτοῦς. Ἀλήθεια ὁμολογουμένη. Εἴθε δὲ μηδεὶς εἰλικρινῆς ἱστορικός εἴποι παρομοίαν ἀλήθειαν περὶ τῶν ἀρχιερέων τοῦ μέλλοντος, μὴ ὅτι οἷοσδήποτε περιοδευτῆς ζητῶν ἵνα σπουδάσῃ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀδικηθέντων, ἐν τούτῳ γε, προικονησίων.

Βεβαίως ἡ εἰς Προικονήσον μετὰ βίχαις μου σκοπὸν εἶχεν ἕτερον, ὃν ὁ φιλόστωρ ἀναγνώστης εὐρήσει διὰ τῶν διακρίσεων τοῦ παρόντος βιβλίου σελίδων ἀναπισσομένων· ἀλλ' ὀλίγοι στίχοι ἔτι καλὸν ἵνα προταχθῶσι περὶ τοῦ θέματος τούτου. Συγκοινωνία συνεχῆς καὶ συντομωτέρα τῶν νήσων τούτων μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠθέλεν ἐπιταχύνει τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τῶν κατοίκων ἀνάπτυξιν, πρὸς ὄφελος αὐτῶν, ἐὰν μάλιστα τοποθεσῶσι τινες ἀποβῆ δυνατόν ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς τύπος παραθερίσεως τῶν τὰς εὐωρίας ἐπιδιωκόντων, ὡς ἔπραττον οἱ παλαιοὶ Βυζαντινοί, ζητοῦντες εὐωρίας εἰς Νικομήδειαν, εἰς Σωτηρόπολιν καὶ Πιλοπούβια, τὸ σημερινὸν Κοῦρι τῆς Βιθυνίας. Ὡς ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ, ὡς ἐν Μυριοφύτῳ καὶ Ραιδεστῷ πρὸ τινων ἐτῶν εὗρον οἰκογενεῖας ὁμογενεῖς μεταβαινούσας ἐκεῖ καὶ «παραψυχὴν» ζητούσας, ὡς ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἐζήτουν, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Προκόπιον, οἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάτοικοι εἰς βιθυνικὰς κόμας, οὕτως ἠδύναντο καὶ σήμερον ἵνα ζητῶσιν εἰς τὸ σύμπλεγμα τῶν νήσων τούτων. Τοποθεσῶσι τινὲς εἰσὶν ἔξοχοι καὶ θαυμάσια ἐν αὐταῖς· τὸ Παρθεῖσι τῆς Αὐλωνίας, τὰ περὶ τὸ Βατοπεδινὸν

μετόχιον ἐν Ἀφουσίᾳ μέρη, ὁ Προφήτης Ἡλίας τῆς Κουτάλεως, αἱ ἐν Μαρμαρᾷ μοναὶ Καστρέλλας, Ἀγίου Ἐρμούλου, Στυλαρίου, καὶ ἡ μόλις ἀπὸ μακροῦ ληθάρου πρὸ τριακονταετίας, ἐνεργεῖα Φιλοθέου τοῦ γεραροῦ ἱερομονάχου, ἐγερθεῖσα μονὴ τοῦ ἁγίου Τιμοθέου, ἔχουσαι πᾶσαι προσόντα ἐφελκύνοντα τὸν θαυμασμόν, τὴν ἀγάπην, τὸν ἔρωτα τοῦ περιοδευτοῦ πρὸς αὐτῆς, ἐφελκύνουσιν ἴσως πολλοὺς πρὸς παραθερισμόν, διδάσκοντα πόσον ἀπράγμων ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πόσον εἰς ἠθικὴν τελειότητα τοῦ ἀνθρώπου συμβάλλων ὁ ἐν τοῖς ἀγροῖς βίος, μακρὰν τῆς τύρβης καὶ πολυμερίμου καὶ καταβαλλούσης χλιδῆς τῶν πόλεων.

§.

Ἡ μετᾶχαις μου σκοπὸν εἶχεν ἕτερον. Ἦκουον ὅτι κατὰ καιροὺς ἀνευρίσκοντο ἀρχαιότητες ἐν ταῖς τέσσαρσι νήσοις, ὅτι τινὲς τούτων ἄλλοτε σωζόμεναι ἐκοιμήθησαν εἴτα ὑπνον αἰώνιον, ἀπωλέσθησαν ἢ κατεστράφησαν, ἐξαλειφθέντων δὴλα δὴ τῶν ἐπ' αὐτῶν γραμμῶν, καὶ καθῆκον πρὸς τὰς ἐτι σωζόμενας καὶ ὑπὸ τὸν χοῦν ἐτι κειμέναις ἐνόμισα τὸ σῶσαι διὰ συμβουλῶν καὶ προτροπῶν τὰς μελλούσας ἀνευρεθῆναι ἐν μίση ὅτι δυνάμεθα ἄνα ὑπενάψωμεν τὸν πόθον τῶν κατοίκων πρὸς γνῶσιν τῆς πλαιῆς, κυρίως τῆς χριστιανικῆς, ἱστορίας τῶν νήσων τούτων, ἣν δύνανται ἄνα καταστήσωσιν, ἐν τισιν εὐφραγέστεραν, εἰ οὐχὶ καὶ ἄνα φωτίσωσιν αἱ ἐκάστοτε ἀνευρισκόμεναι ἐπιγραφαί. Φρονῶ δ' ὅτι εἰσακουσθήσεται πᾶς ὁ παρακαλῶν αὐτοὺς ὅπως ἐπιδεικνύουσι πλείονα σεβασμὸν πρὸς τὰ λείψανα πατρίου τέχνης.

Ἐν ταῖς νήσοις ταύταις διέμεινα δεκατέσσαρας ἡμέρας, ἀπῆλθον δὲ βέβαιος ὢν ὅτι κατενοήθησαν ὅσα εἶπον πρὸς προκρίτους ἀνεπιγεμένους καὶ πρὸς τοὺς αὐτόθι λογίους, ἕνα ἢ δύο ἐν ἐκάστη νήσῳ, ἀλλ' ἀρκετοὺς ὅπως σῶζωσι τὰ παρ' ἡμέραν ἀπολλύμενα.

§.

Εἰς Ἀλώνην μετέβην ἐξ Ἀρτάκης, ἀποβιβασθεὶς συγχρόνως τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου, τὴν 29 τοῦ ἰουλίου 1892. Τὸ ἀτμῆπλοῖον εἰσερχόμενον ἐν τῷ κόλπῳ τῆς νήσου ταύτης ἔχει δεξιόθεν μὲν τὴν κώμην Ἀλώνην, ἔδραν τοῦ μητροπολίτου τῆς ἐπαρχίας, ἀριστερόθεν δὲ τὸ Πασᾶ—Λίμνην, κώμην καὶ ταύτην, ἔδραν τοῦ μοναδίου τῆς νήσου, πλαισίον φέρουσιν τὸ ὄνομα Βουργάρο, πᾶντος ἐκ παραθροῶς τῆς λέξεως *μποῦργο*, ἐκ πλαισίου πύργου τὴν κλῆσιν λαβοῦσαν, οὐχὶ δὲ ἐκ βουλγαρικῆς ἐποικίσεως, διότι οὐδὲν ἔγνος μήτε λέξεως μήτε τινος ἐθίμου ξενικοῦ πείθει ἡμᾶς περὶ τούτου, μήτε δ' ἐστὶ γνωστὴ τάσις τις ὀρεσιβίων καὶ χειρῶν φυλῶν πρὸς τὸ μετακλιθῆναι ἐν χρόνοις ἀρχαίοις εἰς θαλασσιναὺς καὶ νησιώτιδας.

Διευθυνθεὶς εἰς Ἀλώνην ἔσπευσα πρὸς τὸν μητροπολιτικὸν οἶκον, ἔμαθον δ' ὅτι «ἠσύχαζεν» ὁ πνευματικὸς ποιμὴν τοῦ εὐαγῶγου λογικοῦ ποιμνίου τῆς

Προικοννήσου, μήτε ἠθέλησα ἄνα διαταράξω τὴν ἡσυχίαν ἢ ἄνα διακόψω τὴν πρωϊνὴν αὐτοῦ προσευχὴν· μικρὰ πλάξ, ἐντετειχισμένη παρὰ τὴν θύραν τοῦ μητροπολιτικοῦ οἴκου, ἀριστερᾷ τῷ εἰσιόντι, εἴλκυσε τὴν ἀτενῆ προσοχὴν μου, καὶ ταύτην, κακῶς γεγραμμένην, μοναδικὴν ἐπὶ ταῖς ἀνορθογραφίαις αὐτῆς, ἴσως δ' ἐν τούτῳ μοναδικωτέρην τῶν ἀνά τὴν ὄλην ὑψηλίον ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, κατώρθωσα ἄνα μεταγράψω, ἰσχύμενος ἐνώπιον αὐτῆς ἐπὶ μίαν ὥραν καὶ ἀναγιγνώσκων ἑκατοντάκις ἴσως· ἐστὶ δ' αὕτη διωρθωμένη:

Ἡ Ἀνγηέσθη ἐξ βάθρων τὸ παρὸν | μαγαζεῖον
καὶ τὰ ἀνωθεν κελλία ἀνακαινίσθησαν καὶ τὰ ἐπιλοιπα παρ' ἐμοῦ | τοῦ ταπεινοῦ ἀρχιερέως Προικοννήσου Μητροφάνους ἐκ νήσου Ρόδου, ἐκ πόλεως
Λύντου, καὶ οἱ ἀναγιγνώσκοντες | μνηεῖαν ποιεῖτε
πρὸς Κύριον, 1681 | αὐγούστου 16.

Δύο ἕτεροι ἐπὶ δύο βρύσεων ἐπιγραφαὶ χρησιμεύουσι βεβαίως τῷ ζυγοστατοῦντι τὸ μέρος, ὅπερ ἔλαθεν ἕκαστος τῶν τὰ κοινὰ πραττόντων ἐπὶ θεραπείαις κοινοτικῶν ἀναγκῶν· ἡ μὲν αὐτῶν ἐπὶ τῆς βρύσεως τῆς κειμένης ἔξω τοῦ μητροπολιτικοῦ οἴκου ποιεῖται φανερόν ὅτι τὸ ὕδωρ αὐτῆς ἀεκομίσθη ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς μονῆς τῆς Παναγίας· ἀλλὰ καὶ τὸ εἰς τὴν ἐτέραν διοχετευόμενον ὕδωρ ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς προέρχεται, καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ διδάσκουσιν ὅτι τοῦτο τὸ κοινωφελὲς ἔργον ἐγένετο δαπάνη μὲν τῶν κατοίκων Ἀλώνης, ἐπιμελεῖται δὲ Κοσμᾶ τοῦ ἀσιδίμου μητροπολίτου Προικοννήσου, ἐφ' οὗ καὶ ἡ τέως ἀρχιεπισκοπὴ Προικοννήσου ἐτιμῆθη τῷ βαθμῷ μητροπόλεως τοῦ πατριάρχικου οἰκουμενικοῦ θρόνου· ἡ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ περιβόλῳ τοῦ μητροπολιτικοῦ οἴκου κρήνη φέρει τοῦτο:

Μάννα Σιλωᾶ καὶ στοὰν Σολομῶντος

πηγὴν, Κόρη, σὴν ἐμφανῶς πᾶς τις βλέπει.

Χρόνον ἀνεγέρσεως ἀμφότεραι φέρουσι τὴν 1 νοεμβρίου 1824. Ἀμφότεραι λοιπὸν αἱ ἐπιγραφαί, ὧν ἡ ἐτέρα ἐστὶ συντεταγμένη εἰς τὸ πεζόν, εἰσι νεώτεραι, ἀλλ' ἔχουσι μεγάλην, κατ' ἐμὲ, σημασίαν, ἣν κατανοεῖ εὐθέως ὁ μανθάνων ὅτι τὸ χωρίον Ἀλώνη στερεῖται σήμερον ἐπαρκoῦς ὕδατος, διότι μετὰ τὸν ἀείμνηστον Κοσμᾶν, ἐξηκονταετίαν ἤδη μέχρι σήμερον, οὐδεὶς τῶν μητροπολιτῶν ἐσκέφατο περὶ μεταφορᾶς ὕδατος, ὅπερ οἱ κάτοικοι βεβαίως εἶχον ἄφθονον κατὰ τὰ δέκα ἢ εἴκοσι πρῶτα ἀπὸ τῆς μετοχετεύσεως ἐτι. Ἄν δὲ μετ' οὐ πολὺ βλαβῶσιν οἱ ὕγετοὶ τέλεον, ἤδη βεβλαμμένοι ὄντες τίς τῶν ἀρχιερέων μερμνήσει τοῦ κοινωφελoῦς ἔργου τούτου; Οὐδαμῶς ἀμφιβάλλω ὅτι ὁ ἐργατικώτατος καὶ εὐάγωγος τοῦ χωρίου τούτου πληθυσμὸς ἐργασθήσεται πρὸς ὕδρευσιν αὐτοῦ, πρὸς ὕδρευσιν καὶ τοῦ μητροπολίτου. Καὶ ἐν τούτῳ φαίνεται λοιπὸν ὅτι πρέπει ἄνα πληρωθῆ τὸ ρηθὲν ποῦ «ἡ ἀμαξὰ τὸν βοῦν», ἐὰν πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς ὁ βοῦς δείκνυται σύρων τὴν ἀμαξάν, διότι οἱ ἀρχιερεῖς ἐφορῶν ὅτι μὴ κατέχοντες διπλώματα διδασκῶρων καὶ προλυτῶν ἠδύναντο χωρὶς ζημίας τοῦ ἀρχιερατικοῦ προορισμοῦ καὶ ἐπαγγέλματος ἄνα σκέπτονται καὶ ἄνα ἐργάζονται περὶ πλη-

ρώσεως τῶν ἀναγκῶν, ἠθικῶν, καὶ πνευματικῶν, καὶ τῶν ὑλικωτέρων ἔτι, τῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτῶν χριστιανικῶν παροικιῶν. Οὐδεὶς ἀρνηθήσεται τὴν ἀπονομὴν τῆς πρεπούσης τιμῆς εἰς τὸν Κοσμάν, τὸν ἐπίσης τιμήσαντα καὶ τὰς μητροπολιτικὰς καθέδρας τῆς Βιζύης καὶ τῆς Χίου.

§.

Ἐν τούτοις ἔδει ἵνα ἴδω τὸν γηραιὸν μητροπολίτην Ἰγνατίου, εἰς ὃν ἐπέδωκα τὸ συστατήριον πατριαρχικὸν γράμμα ζητήσας ἀμέσως ἵνα ἴδω τὸν παλαιὸν κώδικα τῆς μητροπόλεως, ὅστις ἐφυλάσσετό που πολλοὶ ἀόρατος ἔμαθον δὲ μετὰ χαρᾶς πολλῆς ὅτι οἱ κώδικες ἦσαν τρεῖς. Ὁ μητροπολίτης διέταξε ἵνα μοι δοθῇ γράμμα συστατικὸν πρὸς πάντας τοὺς ἐν τοῖς χωρίοις τῆς ἐπαρχίας ἱερεῖς καὶ τοὺς ἀρχιερατικούς ἐπιτρόπους ἕως οὗ δὲ γραφῇ τὸ γράμμα περιήλθον τὸ χωρίον. Οὐδὲν εὔρον μνημεῖον τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας αὐτοῦ· ἐξήτασα πάντα τὰ βιβλία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, διότι προηγουμένως ἔμαθον ὅτι χειρόγραφός τις σημειώσεις ἐν τινι τούτων ἀνέφερε περὶ καταστροφῶν, αἰτινες ἐγένοντο τῷ 1812 συνεπιεῖξ σεισμοῦ συνταράξαντος τὰς νήσους. Οὐδὲν εὔρον. Ἐξήτησα παρὰ γερόντων κατοίκων πληροφορίας περὶ τῆς ἐν τῷ παρελθόντι καταστάσεως τῶν κοινοτήτων τῆς νήσου, τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς. Οὐδὲν εὔρον. Ἐξήτησα πληροφορίας περὶ τῆς παρελθούσης ἱστορίας τῆς ἐν Ἀλώνῃ σχολῆς, τῶν ἐν αὐτῇ διδασκάντων, τῶν ἰδρυτῶν καὶ συντηρητῶν αὐτῆς, τῶν πόρων καὶ δαπανῶν. Οὐδὲν ἔμαθον. Ἐξήτησα, τέλος, πληροφορίας περὶ τῶν ἀνευρεθεισῶν κατὰ καιροὺς, ὡς ἤκουσα, ἀρχαιοτήτων, περὶ τῆς τύχης αὐτῶν, περὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν παραστάσεων. Οὐδὲν ἔμαθον. Ἐμείνει τέλος ἐρώτησις ἀβλαβέστατη: περὶ παλαιῶν νομισμάτων. Ἀνέπνευσα! μαθὼν ὅτι τὰ πλεῖστα, εἰ μὴ πάντα, ἦσαν τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστίνου καὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ ταῦτα ἀραιῶς εὑρίσκοντο. Λεῖψανα δὲ δύο παλαιῶν ἐπιγραφῶν, αἰτινες, ἀτυχῶς, οὐδὲν διδάσκουσιν εἰς τὸν φιλλίστορα καὶ φιλάρχαιον, ἐκομίσθησαν καὶ ταῦτα ἀπὸ τῆς νησίδος Γεράς.¹

Ἐν τῷ ἱερῷ βήματι τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τοῦ καθεδρικοῦ, κατώρθωσα ἵνα ἱκανοποιήσω τὸν ἐμὸν πόθον, εὔρων ἕνα κεντητὸν ἐπιτάφιον, ἔργον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, φέροντα τὴν ἐπιγραφήν

ΛΗΞΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΟΥΤΑΡΑ
καὶ ξύλινον παλαιὸν ἀρτοφόριον, ἐρ' οὗ καθαρῶς ἀναγι-
νώσκονταί αἱ λέξεις

ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

ΘΕΩΚΛΗΤΟΥ ΨΑ.

Ἐντέλει δὲ Μηναίου τινος τοῦ αὐγούστου, ἐκδύσεως Βενετίας τοῦ 1729, ἐπιμελεῖξ Ἀλεξάνδρου Καγγελαρίου, εὐρέθη σημειώσεις χειρόγραφος: αἰεὶς τοὺς αψβ', τοῦ αὐτοῦ² ἑννέα, ἔγινεν εἰς τὴν πόλιν ἢ φο-

βερὰ πυρκαϊά· ἢ ὁποία ἐφάνη εἰς τὰς 2 ὥρας τῆς νυκτὸς ἀπὸ μέσα τὴν Ἄγιᾶ, καὶ ἤλθε τὸ μέρος τῆς πόλεως καὶ ἀνέβη καὶ ἔκαψεν τὸ Ἄγιᾶ-καπισί, καὶ ἔκατέθη τὰ Ἐξ-μάμαρα, καὶ ἤλθεν ἕως εἰς τὰ Ὑψωμαθεῖα· βεζύρης δὲ ἦτον ὁ Ἰζέτ πασσᾶς». Ἐτέρα δὲ σημειώσεις μικρὸν τι κατωτέρω ταύτης γράφει τάδε: «τὸν αὐτὸν χρόνον μαῖου ἠ' ἐφόρεσεν καθῆδι καὶ ὁ Ἀλεξάνδρος βοεβόνδας, υἱὸς τοῦ Κωσταντήθοντα Μαυροκορδάτου διὰ τὴν Πογδανίαν».

Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας εἰδήσεις ἠρέεσθην. Αὐτὸς ἦν ὁ τῆριχός μου κρέατος μὴ εὐρεθέντος.

§.

Μετὰ πολλοῦ πόθου, καὶ μετὰ τινος ταχύτητος ἔσπευσα ἵνα λάθω τὴν τοῦ μητροπολίτου συστατήριον ἐπιστολήν, ἥτις ἐστὶν αὕτη:

«† Εὐλαθέστατοι ἱερεῖς καὶ ἡμέτεροι ἀρχιερατικοὶ ἐπίτροποι τῶν καθ' ἡμᾶς χωρίων τῆς θεοσώστου ἐπαρχίας Προικοννήσου· πατρικῶς ἐν Κυρίῳ εὐχόμεθά σας. Ὁ κομιστής τῆς παρουσίας ἡμετέρας εὐχετικῆς, ἐλλόγιμος κύριος Μ. Γεδεῶν, ἀρχαιολόγος, συνοδευόμενος διὰ πατριαρχικῆς πρὸς ἡμᾶς ἀποτεινομένης ἐπιστολῆς, προτίθεται ἵνα περιέλθῃ πάντα τὰ χωρία τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἵνα ἐρευνηθῇ πᾶν ὅ,τι ἀρχαῖον ὑπάρχει ἐν τε τοῖς ναοῖς καὶ ἄλλοις διαφόροις μέρεσι, καὶ λάθῃ σημειώσιν διὰ πᾶν ὅ,τι σπουδαῖον πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἔθνους καὶ ἐγγραφῆν εἰς τὰ χρονικά. Ὅθεν προτρέπεσθε ἵνα προθύμως συνοδεύοντες αὐτὸν δεῖξτε ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ του χωρίῳ πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει, εἴτε ἐκκλησιαστικόν, εἴτε κώδικες, εἴτε πᾶν ὅ,τι ἀρχαῖον. Ταῦτα εὐχετικῶς. Ἀλώνη· τῇ 29 Ἰουλίου 1892.

Ὁ Προικοννήσου Ἰγνατίος εὐχέτης ὑμῶν».

Πλὴν τῆς ἐπιστολῆς ἔχρηζον ὁδηγοῦ τινος, καὶ τοιοῦτον λαθῶν ἐξήλθον πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν χωρίων τῆς νήσου, πέντε τὸ ὅλον. Εἰσὶ δὲ ταῦτα ἡ Σκοπιὰ ἢ τὰ Σκοπιὰ, τὸ Βόρυ, τὰ Χουχλιά, τὸ Πασσᾶ-Λιμάν, καὶ ἡ Ἀλώνη. Ἦκουσα δ' ἀπὸ στόματος τοῦ μητροπολίτου ὅτι εἰς ἄνθρωπον εἰθισμένον ἐν τῷ βίῳ τῶν πόλεων δυσκολώτατον ἦν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἵνα περιέλθῃ πᾶσας τὰς τοποθεσίας τὰς δῆθεν ἀξίας λόγου, καὶ τὰ χωρία καὶ τοὺς ναοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ἠρημωμένα παρεκκλησία καὶ μονῆρια. Πρὸς ἐπίσκεψιν τούτων ἐδαπάνησα μόνον ἑνδεκα ὥρας, ἀπὸ τῆς 9ης πρωϊνῆς μέχρι τῆς 8ης μετὰ μεσημβρίαν περιπτῶν, καὶ μόνον ἐκ τῶν ἑνδεκα τούτων ὥρῶν ὤρισα τὴν ἡμίσειαν πρὸς ἀνάπαυαν, ἥτοι ἔπεισα ἑμαυτὸν ὅπως καθισθῶ καὶ τοῦτο πρὸς ἀνάπυσιν τοῦ δυστυχοῦς ὁδηγοῦ μου, θέλοντος ἵνα με μεταβῆ εἰς εἶδος ἐριρίου καὶ ἵνα με ὁδηγήσῃ διὰ δυσβάτων καὶ ἀκνωθῶν ἢ μάλλον τριβολωθῶν ὁδῶν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους τῆς Αὐλωνίας, 180 μέτρα σχεδὸν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἄγνωστον εἶπερ ὁ γέρον ὁδηγός μου ἦν ἄνθρωπος ἐκδικητικός· ἀλλὰ κατώρθωσα ἵνα με ἀναγκάσῃ ἵνα ἐξχαγῶ

1) Ἰδε ταύτας ὑπ' ἀριθμοὺς 1 καὶ 2 τοῦ πίνακος Α'.

2) ὁγλ. τοῦ μηνὸς αὐγούστου.

τὰ ὑποδήματά μου καὶ ἵνα διέρχωμαι διὰ πετρῶν καὶ τριβῶν φέρων μόνος τὰς περικνημίδας, ἰστάμενος ἀνὰ πέντε βήματα καθ' ὁδὸν ὅπως ἐξαγάγω τὰς διαπερώσας τοὺς πόδας μου ἀκάνθας. Ἦνέχθη τὸ μαρτύριον ἐκεῖνο, ἕως οὗ ἀπὸ τοῦ μονοδρίου Παραδεισίου ἀναβῶ εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, καὶ τότε ἐνόμισα ὅτι ἠδυνάμην ἵνα περιπατήσω ἀπόβως, ὑπερθεν ἀλλὰ καὶ μακρὰν κρημνώδους κατωφρείας, ἧς ἡ θεὰ μόνη μ' ἐφόβιζεν.

S.

Πρώτην τοποθεσίαν οὐ μακρὰν τοῦ χωρίου τῆς Ἀλώνης ἐπεσεψάμην τὴν ἐν ἣ κεῖται ἡ ἡρημαμένη μονὴ τῆς «Παναγίας στὰ δέντρα» Παρομοίαν ὀνομασίαν εὐρίσκει τις καὶ ἄλλαχού, ἐνῶ ἥμιστα ἐστὶ χαρακτηριστικὴ τοῦ πράγματος, διότι δένδρα πολλαχού τῆς νήσου εὐρίσκονται. Περὶ τῶν ὀνομάτων ἐτέρων τινῶν τοποθεσιῶν πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ ἀρχαιότερος κώδικς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Προικοννήσου, καθ' ὃν ὀνομαστί γινώσκονται κατὰ τε τὴν παρελθούσαν καὶ τὴν πρὸ ταύτης ἑκατονταετηρίδα (ΙΖ' καὶ ΙΗ') αἱ ἐξῆς τριάντα καὶ μία : Ἀδελόνη-Ἅγιος Θεόδωρος-Ἅγιος Ἰωάννης-Ἄμμος-Ἀμυδαλιὰ-Ἀσημόπετρα-Ἀχλαδιὰ-Βάραγγα-Βάτος-Βρύσις-Δραγασιὰ-Ἐληκ-Ἐληκ τοῦ κρεμασμένου-Ἐργασιὰ-Ζαρκλουδιὰ τῆς καλογρηῆς-Καιρούλια-Καρύκαλη-Καυχάρρα-Κόκκινο χῶμα Κούτσουρας-Κουφὰ-Λαγκάδα-Λαγκάδα λύκου-Λάκκα τοῦ Γκιώνη-Λόμμος-Πετραδερά-Πλαγγὰ-Σαννοί-Σκόρδο-Συκαμινιὰ-Φάραγγας. Πιθανῶς διήλθον πάσας ταύτας· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ὄνομα ἐγνώρισέ μοι ὁ γέρον ὁδηγός μου ἀπλῶς εἰπὼν μοι ὅτι τὸ μικρὸν μοναστήριον ἐκαλεῖτο «Παναγία στὰ δέντρα».

Ἀφικόμεν λοιπὸν ἐξ Ἀλώνης ἀναχωρήσας εἰς τὸν πρῶτον τῆς περιουσίας μου σταθμὸν, τὸ μονοδριον τῆς «Παναγίας στὰ δέντρα», μόλις εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπόστασιν ἄνω τοῦ χωρίου κείμενον. Βλέπει τις δ' ἐν αὐτῷ λείψνον μονῆς παλαιῆς, ἀλλὰ καὶ παρωδιαν ἀληθῆ βλέπει μοναστηρίου καὶ μοναχικοῦ βίου. Παρεκκλήσιον πρὸ ἡμέρας ἀφανιζόμενον, χωρὶς κόσμου τινός, μόνον, μετὰ ξυλίνων τινων ἐτοιμορρόπων παρ' αὐτῷ δωματίων, ἄνευ κτημάτων ἱκανῶν πρὸς τροφήν ἐνός μοναχοῦ, χωρὶς μοναχῶν, ἐπὶ λειψάνων ἀθλιῶν τέχνης ἢ δομικῆς χριστιανικῆς στηρίζον τοὺς ἐπὶ τῆς εὐλαθείας του τίτλους, ἰδοὺ αὐτό. Ἴσως ἄσχημον ὑπέροξαν ποτὲ, μήτε σήμερον τολμᾷ τὸ δυστυχές ἵνα ἀμφισβητήσῃ δόξαν ἔστω καὶ φυλλορροοῦσαν μεγαλείου παρελθόντος. Οὔτε μία μικροτάτη, ἀμυδρά τῆς εὐεργετικῆς αὐτοῦ δράσεως ἐπὶ τῶν περιοίκων κωμῶν ἀνάμνησις, οὔτε τοιαύτη κἄν ἐσώθη. Μικρὸν γεννηθὲν ἐξῆσε κκουχούμενον· φρονῶ ὅτι εἰς τὸ ἡμερολόγιον αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ χρονικά αὐτοῦ ἴσως ὀλίγας ἡμέρας εὐμαρείας ἠδυνήθη ἵνα σημειώσῃ. Τὰ λείψανα τῆς δομικῆς, τὰ περίξ αὐτοῦ σωζόμενα τεμάχια λιθίνων κηροστατῶν, θαυσμάτα μαρμάρων καὶ πλίνθων ἀγράφων ὑποφάνουσιν αὐτὸ βυζαντινόν. Ἡ ἐπὶ τῆς θύρας

ἐπιγραφὴ λέγει ὀλιγίστα νομίζει τις ὅτι τὸ μοναστήριον ἀνφοδομήσαν βραχυλόγοι Λάκωνες . . . ὀλιγον ἀγράφματοι, ἢ τοῦλάχιστον ἔχοντες τὴν ἀτυχίαν ἵνα περιπέσωσιν εἰς χεῖρας ἀμαθοῦς γλύπτου· καὶ τὰ μὲν λοιπὰ γράμματα

ΑΝΗΓΕΘΗ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΜΟΝΗ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ

καὶ τὸ ἔτος αψξθ' (= 1769) ἀκριβῶς ἀνέγνωσκόμενα φαίνονται διδάσκοντά τι· ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιερέως παρεφθάρη λίαν, καὶ νομίζει τις ὅτι τὰ διεφθαρμένα στοιχεῖα παριστῶσιν ἀρχιερέα Καλλίνικον, ὅπερ ἱστορικῶς ἐστὶ σόλοικον. Νεωτέρω ἐπιγραφῇ ἐντὸς τοῦ ναΐτου ἀναφέρει ὅτι νέα ἀνακαινίσις συνετελέσθη τῇ 20 νοεμβρίου 180 (οὕτως· ἕως 1800) ὑπὸ Θεοκλήτου τινός· οὐδὲν πλέον.

Περιῆλθον τὰ περίξ τοῦ δῆθεν μοναστηρίου, οὔτινος ἢ ἐν ἀπόπτῳ θέσις μόνη μαρτυρεῖ ὅτι καλόγηρος ἐκαθέζετό ποτ' ἐκεῖ. Γνώρισμα τρανόν, ἐμφυχούν ἡμᾶς πρὸς τὴν ἐν ἐρείπιοις ἀγνώστοις καὶ ἀνερευνητοῖς ἀνζήτησιν παλαιῆς μονῆς ἐστὶν ἡ ἔξοχος καὶ καλὴ τοποθεσία Περιέλθετε τὰς πλείστας τῶν καὶ νῦν ἐτι σωζομένων μονῶν· ἐπισκέψασθε τὰ παλαιὰ ἐρείπια μονῶν ἀρχαίων, ὅσα κοιμώμενα τὸν ὕπνον τῶν δικαίων ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου—τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ—μάτην ἀναμένουσι τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος ὅπως ἀναστηθῶσι πρὸς ἐξομολόγησιν ἀκουσίων ἀμπλακημάτων, ἐνθυμήσεων ματαίων, ἢ διαλογισμῶν πονηρῶν. Ἀναγκάζεσθε ἵνα συμμαρτυρήσῃτε μοι ὅτι τῶν μονῶν, μεγάλων ἢ μικρῶν οἱ ἀείμνηστοι ἰδρυταὶ ἐξέλεγον τοποθεσίας ἐμπνεούσας, διότι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, καθὼς τὸ λαίμαργον τῆς διανοίας, οὕτω καὶ τὸ τοῦ στομάχου λαίμαργον ἐνόουν ἵνα ἱκανοποιήσωσι διὰ τροφῆς πνευματικῆς πρῶτον πλουσίας καὶ ποιικιλίας, εἶτα δὲ σωματικῆς ὀλιγίστης, ἐμπνεόμενοι πρώτιστα πάντων ἀπὸ τῶν καλλονῶν τῆς περιβαλλούσης φύσεως. Τὸ τοῦ Παύλου ἐκεῖνο «μη ἔνεκα βρώματος κατάλλε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. ΙΔ', 20) ἐλαμβάνετο κατὰ λέξιν ἕως δ' ἐλαμβάνετο κατὰ λέξιν καὶ ὁ ἀφορισμὸς (Κορινθ. Α', ς', 13) ὅτι «τὰ μὲν βρώματα διὰ τὴν κοιλίαν, αὐτὴ δὲ ταῖς βρώμασιν, ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει». Ἄλλως δὲ καὶ ἡ περὶ τὸ Θεῖον πολυπραγμοσύνη ἐπέβαλλε σιτισμὸν μέτριον, καὶ τοποθεσίαν ἐξείρουσαν τὴν διάνοιαν καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν μετεωρίζουσαν. — Εἶδες ἐν ἐρήμῳ τοπον ἀνθούντα, σύνδενδρον, περιρροούμενον ἐξ ὑδάτων, ἐξηρμένον τοῦ λοιποῦ χῶματος, ἦτοι δῆθεν πλησιάζοντα πρὸς τὸν οὐρανόν; — Ὑπῆρχε χρόνος, καθ' ὃν βυζαντινός τις, τῇ τύρβῃ τῶν κοσμικῶν τιμῶν ἀποτασσόμενος, ἀπεχώρει εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἐγείρων μοναστήριον μικρὸν ἢ μέγα. — Εἶδες ἐν μέσῳ πετρῶν καὶ κρημῶν καὶ φαράγγων ἐρείπια σιγηλά, λίθων τε καὶ πλίνθων καὶ κερῶν ἀμόρφους σωρούς, ἀτάκτως ἐρριμμένους, οὐδὲν νυνὶ χρῆσιμους; — Ὑπῆρχον ἡμέραι, καθ' ἃς κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἐπιφανής, ἀφανῶς θέλων ἵνα ζῆση, ποτιζόμενος πικρίας ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ, ἐζήτει

ἔν' ἀναπνεύσῃ ἀέρα μὴ πιέζοντα τὸ στήθος αὐτοῦ.
— Ἦν ἐκεῖ μονή.

Καὶ ἡ «Παναγιὰ στὰ δέντρα» ἦν ποτε μονή, ἐν καλῇ τοποθεσίᾳ κειμένη. Ἄλλ' ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς ἤγνώνει τόπον καλλίτερον, τὸν τόπον, ὃν κατέχει τὸ «Παραδείσιον», εἴπερ ἦν μονὴ παλαιότερα τούτου, ἢ ταύτης ἀρχαιότερον ἀνηγέρθη τὸ Παραδείσιον :

§.

Ἐγείραται ἐν μέσῳ πετρῶν. Ὑπεράνω τῆς οἰκοδομῆς πέτραι, ὑποκάτω πέτραι. Οἱ βράχοι, αἱ μικραὶ φάραγγες, ἀλλὰ καὶ τὸ σύσκιον τοῦ τόπου ἀνέμνησάν μοι τὰς τοποθεσίας τῶν καλυβῶν, αἰτίνες συναποτελοῦσι τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὁρει σκῆτην τῆς Ἁγίας Ἄννης. Ὑδὼρ ὑπάρχει, βεβαίως οὐχὶ ἀφθονον ὡς ἐκεῖ, ἀλλ' ὅπως δῆποτε ἀρκετὸν ἵνα ποτίσῃ καὶ νῦν μοναχοὺς ὀλίγους, ὅκτω ἢ δέκα. Περιοχὴ μεγάλῃ γῆς περίξ καὶ κυρίως κάτωθεν τοῦ Παραδείσιου μέχρι τῆς θαλάσσης ἐκτεινομένη εἰς ἀπόστασιν δέκα περίπου λεπτῶν τῆς ὥρας ἀποτελεῖ τὴν προῖκα τοῦ μοναστηρίου. Κατέχει λοιπὸν τὸ μοναστήριον τόπον ἀρκετὸν, ἀλλ' ὁ τόπος ὑπεκλάπη, καὶ περιήλθεν εἰς τὴν κυριότητα μείζονος μονῆς. Ἡ μεγάλη ἀπεροφόρησεν ἐν ἑαυτῇ τὴν μικράν. Ἀληθεύει πάντοτε καὶ ἐν περιστάσει παρομοίαις ἢ παροιμίαις ὅτι «τὸ μεγάλο ψάρι τρώγει τὸ μικρόν». Τὸ μονύδριον Παραδείσι ἐφαγεν ἢ ἐν Ἄνδρῳ μονῇ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἑστὰ Σόρα, ἢ κατὰ τοὺς κώδικας τῆς Ἀλώνης « τῆς Ὁραϊς». Οὕτω καὶ τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν ἐν Γαλιμῇ τοῦ Μαρμαρᾶ ἰδιοποιήθη ἢ μονὴ τοῦ Δοχειαρίου τὸ Στυλάριον ἢ μονὴ τοῦ Κουτλουμουσίου τὴν ἐν Ἀφουσίᾳ πλουσιωτέραν μονὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὸ Βατοπαίδι· μικρὰ τινὰ κτήματα κατὰ τὴν Αὐλωνίαν ἢ μονὴ τῶν Ἰβήρων· κτήματα μείζονος ἐκτάσεως αὐτοῦ ὁ Ἅγιος Τάφος. Ὁ διεξερχόμενος τὰ τῆς πωλήσεως ἔγγραφα σχηματίζει βεβαίως τὴν εἰκασίαν ὅτι μόνον διὰ δωροδοκίας ἠδύνατο ὁ προστυχὼν καλόγηρος ἵνα ἐπιτύχῃ τῆς ἀληθοῦς ἀπεμπολήσεως κτημάτων ὠφελίμων τῷ τόπῳ τὸ μονύδριον Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τὴν Ἀφθόνην τοῦ Μαρμαρᾶ, πτώχον ὃν, διέφυγε τὰς ἀρκυὰς τῶν θελώντων ἵνα ἰδιοποιηθῶσιν αὐτό· ἢ Παναγιὰ ἑστὰ δέντρα οὐδὲν εἶχε κτήμα, οὐδ' ἠδύνατο συνεπῶς ἵνα κεντήσῃ τὴν ὄρεξιν οἰοῦδήτινος πλεονέκτου. Ἄλλ' ὁ διεξερχόμενος τὰ τῆς πωλήσεως ἔγγραφα βλέπει καὶ τι ἕτερον· παρὰ τὰς τῶν συμπεφωνημένων, ἀκυρώσεις ὄρων ἐκαστοῦ συμβολαίου, παρασπόνδησιν, τιθείσαν ἔξω παντός δικαίωματος τὸν παραβάτην, ἢ μᾶλλον εἶπειν τὴν παραβάτιδα... μονήν.

Ἡ πρώτη ἔγγραφος μνεῖα τοῦ Παραδείσιου, τοῦλάχιστον καθόσον ἐξηκριθῶσα, γίνεται μετὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Τῇ 17 τοῦ μαΐου 1770 γίνεται καταγραφή τῆς περιουσίας τῆς μονῆς ταύτης, τιμωμένης ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἣν τότε παρέδιδον εἰς τὸν ἡγούμενον Παῖσιον χωρηγόν, ὡς εἰκάζω καταγόμενον ἐκ Χώρας τῶν Γανοχώ-

ρων. Καὶ φαίνεται μὲν, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν, κειμένην ἐν τῷ κώδικι τῆς μητροπόλεως, ὅτι τὸ μοναστήριον ἑστερεῖτο βιβλίων, εἰ καὶ σημειοῦνται δύο, χειρόγραφα πιθανῶς, «ἐν βιβλίον ἱστορικὸν καὶ ἐν πατερικόν», ἀλλ' εἶχεν (ἀργυρᾶ πάντα) ἐν ἁγίον ποτήριον μετὰ τοῦ δίσκου, ἐν θυμιατήριον καὶ δύο περιζώνια, ἔτι δὲ δύο στολὰς ἱερατικὰς σχεδὸν πλήρεις, ἐπίπλωσιν (τοῦ τότε καιροῦ) τριῶν δωματίων πλήρη, καὶ σκεύη τινὰ μαγειρικὰ, καὶ συσκευὴν οἰνοποιίας· ἀλλ' ὁ κυριώτερον: εἶχε τότε «σαράντα τρία γελᾶδια, μικρὰ καὶ μεγάλα, τρία ζευγάρια (ἴδιθ. βοῶν ἀροτριῶντων), ἑννέα γαϊδούρια». Καὶ σημειοῦνται μὲν ἐν τῇ ἀναγραφῇ ταύτῃ, διὰ νεωτέρας ἀμαθοῦς γραφῆς (πιθανῶς τοῦ Παΐσιου) καὶ ἕτερά τινὰ ἱερά ἄμφια καὶ σκεύη, κεῖται δ' ὁμῶς πλησίον τῆς σημειώσεως ἢ παρατήρησις «αὐτὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ κατὰστιχο». Ἐκ τῆς ἀξίας λόγου ποσότητος τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν λοιπῶν μαστοφόρων ἐξάγει τὸ συμπέρασμα τις ὅτι τὸ Παραδείσι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐκέκτητο γαίας, ἀκριβῶς ὅσας καὶ νῦν, καὶ παρῆγε βεβαίως καὶ τυρὸν καὶ βούτυρον, οὗ ἔχνος ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐπαύσατο ἐξάγειν. Οὕτως ἢ προσήλωσις μικρᾶς μονῆς εἰς μεγάλην ἔστι καὶ λεχθήσεται ληστεία. Αὕτη δὲ διὰ τὸ Παραδείσι ἐγένετο τακτικώτατα καὶ κατὰ τινὰ οἰονεὶ μορφήν νομιμότητος, ἥς μορφῆς τό τε σύνολον καὶ τὰ μέρη τοσοῦτον ἠλλοιώθησαν ἀσυνειδητῶς, ὥστε ἀπορεῖ πᾶς ἐπισκέπτης πῶς μέχρι σήμερον αἱ κοινότητες τῆς Αὐλωνίας ἀνέχονται τὴν καταστροφὴν τοῦ μοναστηρίου, ὅπερ ἠθέλησε δῆθεν ἵνα σώσῃ ἢ ἐν Ἄνδρῳ μονῇ τοῦ ἁγίου Νικολάου, οὐδὲν ἔχουσα, κατὰ πᾶν δίκαιον, ἐπὶ τοῦ Παραδείσιου δικαίωμα.

(Ἀκολουθεῖ).

M. ΓΕΛΕΩΝ.

Η ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΥΤΗΣ ΕΝ Τῇ ΔΗΜΟΤΙΚῇ ΣΧΟΛῇ.1

3. Κλάδοι τῆς στοιχειώδους γλωσσικῆς διδασκαλίας.

Ἡ ὅλη γλωσσικὴ διδασκαλία διακλαδίζεται εἰς διαφόρους κλάδους, ὧν κυριώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς.

1. Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ παιδίου ἀρχεταὶ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἀντιλήψεων τῶν ἐν τῇ πατρίῳ χώρᾳ ἀντικειμένων καὶ ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων λεκτικῶν ἀσκήσεων, ἃς ὁ διδάσκαλος ποιεῖ περὶ τῶν περιστοιχοῦντων ἀντικειμένων. Ἐντεῦθεν ἢ σχολῇ πρὸ παντός πρέπει νὰ μεριμνήσῃ, ἵνα τὸ εἰς τὴν στοιχειωτικὴν σχολὴν φοιτῶν παιδίον γνωρίζῃ τὰ περίξ ἀντικείμενα καὶ τὰς ιδιότητας καὶ λειτουργίας αὐτῶν, ὀνομάζῃ καὶ ὀμιλῇ περὶ

*) Ἴδε ἀριθ. 32, σελ. 623—625.

αύτων. Τοῦτο ἤθελεν ὁ Pestalozzi, καθ' ὃν πᾶσα διδασκαλία πρέπει ν' ἀρχῆται ἀπὸ τῆς θεωρίας (ἐποπτείας *anschauung*). ἐκ τῆς θεωρίας ἔρχεται εἴτα ἡ ὀνομασία· ἐκ τῶν ὀνομάτων ἡ διδασκαλία προχωρεῖ εἰς τὴν ὀνομασίαν τῶν ἰδιοτήτων, τ. ἔ. εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς σαφοῦς ἀναπτύσσεται τέλος ἡ ἔννοια. Ἡ πρώτη ἄρα περὶ πραγμάτων καὶ γλώσσης διδασκαλία εἶναι ἡ καλουμένη αἰσθητοποιὸς διδασκαλία.

2. Ἔτερον σπουδαιότατον μέσον πρὸς μόρφωσιν τοῦ παιδίου γλωσσικῶς εἶναι ἡ τέχνη τοῦ ἀναγνώσκειν, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Diesterneq λέγει ὅτι ὑποχωρεῖ μόνον εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ βίου, τ. ἔ. εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν ἀνθρώπων ἀμοιβαίως διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ τοῦ ζῶντος παραδείγματος. Ἐκ τῆς σπουδαιότητος ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας ὠφελεῖται μόνον ὁ δυνάμενος ν' ἀναγνώσκη καὶ πολλάκις οὐδὲν ἕτερον μέσον ἔχει τις πρὸς πνευματικὴν τροφήν ἢ τὴν ἀνάγνωσιν.

3. Ἀλλὰ τὸ παιδίον πρέπει νὰ μάθῃ καὶ νὰ γράφῃ τὴν μητρικὴν τοῦ γλώσσαν. Ὁ Diesterneq ἀπαιτεῖ παρ' ἐκάστης σχολῆς τοῦλάχιστον τὰ ἐξῆς: ἕκαστον παιδίον ὀφείλει νὰ ἐμάθῃ πρακτικῶς τοὺς κανόνας τῆς ὀρθογραφίας, τ. ἔ. οὐχὶ ν' ἀποδίδῃ ἐκ στήθους αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιῇ, ἐν ἄλλοις λόγοις νὰ γράφῃ ἄνευ λαθῶν. Σχολὴ μὴ κατορθοῦσα τοῦτο εἶναι ἀθλία σχολή· ἀπαιτούμεν ἄρα παρ' ἐκάστης σχολῆς ὀρθογραφίαν καὶ ἰκανότητα πρὸς τὸ συντάσσειν μικρὰς ἐκθέσεις ἐκ τοῦ πρακτικοῦ βίου.

4. Τέλος ἡ δημοτικὴ σχολὴ ὀφείλει νὰ διδάξῃ καὶ γραμματικὴν, διότι ἄνευ ἀθροίσματος τινος κανόνων ἐκ τῆς στοιχειώδους γραμματικῆς τὸ παιδίον πολλῶν τῶν τῆς μητρικῆς γλώσσης δὲν ἤθελεν ἔχῃ σαφῆ ἔννοιαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις πολυειδῶς βασιζόνται ἐπὶ τῆς γραμματικῆς.

Παρείλοποντες τοὺς τρεῖς πρώτους κλάδους ἐνταῦθα θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸν τελευταῖον καὶ περὶ τούτου ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος. Ἐν τοῖς ἐφεξῆς κεφαλαίοις θὰ δειχθῇ, πῶς διδασκτέον τὴν γραμματικὴν ἂν πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς ἐπιστημονικὴν γραμματικὴν συντεταγμένην κατὰ τὴν Sprachdenklehre τοῦ Wurst ἢ συγκεντρωτικὴν τινὰ λεγομένην διδασκαλίαν τῆς γλώσσης κατὰ τὴν ἀναλυτικὴν μεθόδον συνδεδεμένην τῷ ἀναγνωσματορίῳ ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ μορφῇ, τοῦτο θὰ διδάξῃ τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

(Κατὰ τὸν Dr Fr. W. Schütze.)

4. Ἱστορία τῆς μεθοδικῆς διδασκαλίας τῆς Γραμματικῆς.

Τῆς διδασκαλίας τῆς Γραμματικῆς πέντε κύριαι φάσεις παρὰ Γερμανοῖς¹ διεκρίθησαν, αἵτινες κατὰ τὰ

ιδιάζοντα χαρακτηριστικὰ τῶν διδακτικῶν τρόπων δύνανται νὰ διακριθῶσιν ὡς ἐξῆς.

Α'. Ἡ τῆς γλώσσης διδασκαλία συνίστατο ἐκ γραμματικῶν ἀφορισμῶν, οἵτινες ἐξεμανθάνοντο ἐκ στήθους. Ἀντιπρόσωποι: Ickelsamer, Felliger, Fiedler.

Β'. Ἡ διδασκαλία ἔδιδε τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς συστηματικῶς τεταγμένους καὶ ἐν σχετικῇ τελειότητι μετὰ πολλῶν ἀσκήσεων πρὸς γραπτὴν λύσιν. Ἀντιπρόσωποι. Heinsius, Diesterneq, Scholz.

Γ'. Ἡ γραμματικὴ διεμορφώθη εἰς ἐπιστημονικὴν γραμματικὴν — εἰς γλωσσικὴν λογικὴν. Ἡ μέθοδος ἦτο ἀναλυτικὸσυνθετικὴ μετὰ πολλῶν θεμάτων πρὸς γραπτὴν λύσιν. Ἀντιπρόσωποι: Becker, Wurst, Huncamp.

Δ'. Ἡ γραμματικὴ ἀπώλεσε τὴν θέσιν τῆς, συμπεριλήφθη ἐν τῷ μαθηματι τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐδεσμεύθη ἐν τῷ μαθηματι ἐν τῷ ἀναγνωσματορίῳ. Τὸν νέον τοῦτον τρόπον τῆς διδασκαλίας ὠνόμασαν συγκεντρωτικὴν ἢ συγκεντροῦσαν ἢ συνδεδεμένην γλωσσικὴν μεθόδον. Ἀντιπρόσωποι: Otto, Kellner, Morf, Kehr.

Ε'. Αἱ ἐλλείψεις τῆς συγκεντρωτικῆς μεθόδου ἐπήνεγκον νεωστὶ τὴν ἀποκέντρωσιν, τ. ἔ. τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς γραμματικῆς ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τοῦ ἀναγνωσματορίου καὶ οὕτω ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν κενωρισμένην ἢ λελυμένην γραμματικὴν διδασκαλίαν.

Περὶ τῶν πέντε τούτων φάσεων τῆς γραμματικῆς διδόμεν μόνον τὰς ἀναγκαίας ἐξηγήσεις.

Α'. Ἡ πρώτη στοιχειώδης γραμματικὴ παρὰ Γερμανοῖς ἀνεφάνη κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Λουθήρου· οὐδεμίαν ὅμως σημασίαν ἔσχε διὰ τὴν ἐν τῇ σχολῇ διδασκαλίαν. Ἐν ἔτει 1522 ἐξέδωκεν ὁ Valentin Ickelsamer γραμματικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Teutsche Grammatica, daraus einer von jm selbs mag lesen lernen, mit allem dem, so zum Teutschen lesen vnd desselben *Orthographia* mangel vnd uberfluss, auch anderm viel mehr zu wissen gehört. Auch etwas von der rechten art vnd *Etymologia* der Teutschen Sprache vnd Wörter, vnd nré man die Teutschen Wörter in ire sylben taylet vnd znsammen Buchstaben soll.» Τὸ βιβλίον ἔχει τὴν μετρίοφρον ἀκτασιν 40 φύλλων εἰς 12ον. Ὅτι δὲν ἦτο κυρίως γραμματικὴ δεικνύει ὁ τίτλος· ἦσαν ψιχία ἐκ τῆς γραμματικῆς. Τὸ περὶ τῶν μερῶν τοῦ λόγου οὐδενὸς λόγου ἄξιον εἶναι, δέδοται δὲ χάριν τῆς ὀρθογραφίας· τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βιβλίου πληροὶ ἢ περὶ ἀναγνώσεως διδασκαλία. Ἡ γραμματικὴ αὕτη περιώριζε τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς εἰς ἀθροισμὰ τι ὀρθογραφικῶν κανόνων μετὰ ποιᾶς τινος διδασκαλίας περὶ λέξεων, κλίσεως καὶ παραγωγῆς κατὰ ταύτης χάριν τῆς ὀρθογραφίας.

Τοιαύτη τινὶ μεθόδῳ ἐδιδάσκετο ἡ γραμματικὴ ὑπὲρ τὰς δύο ἑκατονταετηρίδας· μόνον ἐν τέλει τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος ἀναφαίνονται διδάσκαλοι διδασκοντες τὴν γραμματικὴν μεθοδικώτερον.

ἽΟνομαστότεροι εἶναι:

Johann Ignaz von Felliger, ἡγούμενος ἐν Sagan,

1) Τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς διδασκαλίας τῆς Γραμματικῆς παρ' ἡμῖν σκοποῦμεν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐν ἰδιαιτέρῳ μελέτῃ μετ' οὐ πολὺ.

πολλῶν ἀγαθῶν πρόξενος γενόμενος εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Schlesien καὶ τῆς Αὐστρίας, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς Γερμανίας. Οὗτος ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1779 «*Ἰδιότητος καὶ γνώσεις τῶν καλῶν διδασκάλων*, εἶδος παιδαγωγικῆς, ἐν ἣ πραγματεύεται καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσης. Τὸ βιβλίον ἐπὶ ἱκανῶς δεκαετηρίδας ἦτο ἐν μεγάλῃ χρήσει. Ὁ Felliger περιορίζει τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς κυρίως εἰς τὴν τῶν μερῶν τοῦ λόγου γνώσιν τὴν ἀναγκαίαν διὰ τὴν ὀρθογραφίαν, πρὸς διάκρισιν δὲ τούτων δίδει λίαν ἐξωτερικὰ καὶ ἀόριστα σημεῖα. Ἰδὸν παραδείγματα τινά. «*Ὀυσιαστικὸν εἶναι ἡ λέξις, πρὸ τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ θέσωμεν ἐν ἑκ τῶν ἄρθρων, ὡς τὸ βιβλίον. (Κατὰ ταῦτα «ἵππος» δὲν εἶναι οὐσιαστικόν, διότι δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὁ καὶ ἡ ἵππος).* Τούναντιον ἐπίθετον εἶναι ἐκεῖνο, πρὸ τοῦ ὁποῖου δυνάμεθα νὰ θέσωμεν καὶ τὰ τρία γένη τοῦ ἄρθρου, ὡς ὁ μέγας, ἡ μεγάλη, τὸ μέγα. Ρῆμα εἶναι ἐκεῖνο, μὲθ' οὗ δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰς ἀντωνυμίας, ὡς ἐγὼ μανθάνω, σὺ μανθάνεις κλ. Τοιοῦτοτρόπως προβαίνων ὁ διδάσκαλος ἀνευ κόπου θὰ καταστήσῃ ἅπαντα τὰ μέρη τοῦ λόγου καταληπτὰ τοῖς μαθηταῖς.» (!)

Ὁ F. Fiedler *Γλωσσικὸν ὁδηγὸν διὰ τὴν οἰκίαν* Τὸ βιβλιάριον φέρει πρὸς τούτους καὶ τὴν εἰδικότητα. *Σαφῆς διδασκαλία πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ὀρθογραφίας ἐκάστης λέξεως μετὰ τῶν κυριωτέρων κανόνων περὶ τῆς ἐκάστοτε ὀρθῆς χρήσεως τῶν λεξειδίων mir καὶ mich, Ihnen καὶ Sie, ihm, ihr καὶ ihn, dem καὶ den κτλ.* Συμφώνως πρὸς τὸν τίτλον καὶ ὁ Fiedler ὑποτάσσει τὴν γλωσσικὴν διδασκαλίαν εἰς τὴν ὀρθογραφίαν, κύριος δὲ σκοπὸς τοῦ συγγράμματος εἶναι ἡ διάκρισις τῆς δοτικῆς ἀπὸ τῆς αἰτιατικῆς. Αἱ περὶ τῶν 10 μερῶν τοῦ λόγου διδασκαλίαι εἶναι ὅλως διψαλαίαι, αἱ δὲ στροφαί, ἐν αἷς συμπεριλαμβάνεται ἡ διδομένη διδασκαλία, ὑπερβαλλόντως πεζαί. Παραθέτομεν δύο ἐξ αὐτῶν.

Dasselbe Hauptwort stets zu hören,
das mir will gar nicht in den Sinn;
Man kann's jedoch sehr oft entbehren,
stellt man dafür ein Fürwort hin.

Zusammengesügt ein Bindewort
den Satz mit Satz, das Wort mit Wort,
und ist solch' Wörtchen gleich sehr klein;
soll diess doch stets mein Merkmal sein.

Β'. ΣΗΜ. Ὁ Engeliien χαρακτηρίζει τοὺς ἐποχὴν ἀφέντας γραμματικούς, δηλ. (Heinsius) Diesterneq-Scholz, (Becker) Wurst-Honcamp καὶ Otto-Kellner ὡς ἐξῆς. Οἱ πρῶτοι ἐτόνιζον λίαν τὴν ἀσκήσιν, οἱ ἄλλοι τὴν γνῶσιν καὶ οἱ τρίτοι τὴν ἐπιστήριαν (θεωρίαν). Καὶ ταῦτα μὲν προεισαγωγικῶς, νῦν δὲ εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς δευτέρας ἡμέρας.

Ὁ Theodor Heinsius (γενν. 1770, + 1849 γερμανὸς γλωσσολόγος, θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς παιδαγωγὸς πανευφῆμως γνωστὸς) ἐξέδωκε τὸ 1804. *Μικρὰν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν γραμματικὴν διὰ σχολεῖα καὶ γυμνάσια.* Τὸ βιβλίον τοῦτο διδάσκει ἐν συστη-

ματικῇ τάξει περὶ συλλαβῶν, λέξεων, κλίσεως λέξεων καὶ συντάξεως κατὰ μέθοδον μηχανικὴν τ. ἔ. προηγεῖται ἡ διδασκαλία ἐν προτάσει δεδομένης, ἔπονται εἶτα πρὸς ἐπανάληψιν τοῦ δεδιδαγμένου ἐρωτήσεις, εἰς ἃς ἀποκρινόμενος ὁ μαθητὴς ὄφειλε νὰ ἀποδώσῃ mot à mot ὅ,τι ἐδιδάχθη.

Ὁ αὐτὸς Heinsius ἐξέδωκεν εἰδικῶς διὰ δημοτικὰς σχολὰς «*Γλωσσικὴν Κατήχησιν*» (Sprach-Katechismus). Καὶ ἐν αὐτῇ οἱ κανόνες ἐκφέρονται ἐν στίχοις ὁμοιοκαταληκτοῖς, ὁμοίους τοῖς τοῦ Fiedler, Ἔστωσαν ὡς παράδειγμα αἱ δύο ἐπόμεναι στροφαί, ὧν ἡ πρώτη σκοπεῖ νὰ καταδείξῃ τὴν μεταξὺ τοῦ mir καὶ mich διαφορὰν, ἡ δὲ δευτέρα νὰ ἐξυμνήσῃ τὸν σύνδεσμον.

Beim thät'gen Zeitwort sage mich,
beginnt das leidende mit ich;
Doch sagst du immer richtig dir,
beginnt das leidende mit mir.

Die satze stattlich zu verbinden,
das ist des Bindewortes Pflicht.
Wie müssten wir uns dreh'n und winden,
gäh' es ein wenn und aber nicht ?

Καὶ παρὰ τῷ Heinsius οἱ ἐν τῇ «*Γλωσσικῇ κατηχήσει*» κανόνες ὄφειλον νὰ ὑπηρετῶσι τῇ ὀρθογραφίᾳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ὀρθῶς λαλεῖν (Richtigsprechen).

Αἱ γραμματικαὶ τοῦ Diesterneq καὶ Scholz εἶναι συντεταγμέναι μεθοδικώτερον. Δίδουσι τὰς διδασκαλίας καὶ τοὺς κανόνας ἐν μεθοδικαῖς συστηματικαῖς πορείαις μετὰ πολυαριθμῶν ἀσκήσεων. Πολλὰι τούτων ἀπῆτουν μᾶλλον μηχανικὴν λύσιν καὶ δὲν ἦσαν διὰ τοῦτο κατ' οὐσίαν μορφωτικαὶ γλώσσης, ὅπως οἱ συγγραφεῖς ἐνόουν. Τοιαύτας ἀσκήσεις θεωροῦμεν τὰς παρὰ Scholz, Wagner, Fleischer καὶ ἄλλους ἀπαντώσας.

Πρῶτον παράδειγμα ἐκ τοῦ Deutschen Sprachschuler τοῦ Ssholz *Αἱ ἀντωνυμῖαι.*

Ἀντίγραφον τὰς ἐπομένας λέξεις, αἵτινες ὀνομάζονται ἐπιθετικαὶ ἀντωνυμῖαι· κράτησον ἐν τῇ μνήμῃ, ἕως παρ' ἐκάστη ἀρμόζον οὐσιαστικὸν ἢ σχηματίσον μικρὰς προτάσεις :

α') Dieser, diese, dieses, diesen, diesem· β') jener, jene, jenes, jenem· γ') welcher, welche, welches, welchen, welchem· δ') derselbe, κτλ. ε') derzenige κτλ. ζ') mein κτλ. η') dein κτλ. θ') ihr κτλ. ι') sein κτλ. κ') unser κτλ. euer κτλ.

II. γ. Dieses Buch, jener Baum. meine Hand, unsere Eltern κτλ. Dieses Buch hat mir mein Vater gegeben. κτλ

Δευτερον παράδειγμα. Συμπλήρωσον τὰς ἐξῆς προτάσεις !

Ἄντι (—) κλείουσιν εἰς τινὰ μέρη γαιάνθρωκας κτλ.

Τούτοις ἔπεται Ὅταν ἡ σχέσις ἀντικειμένου τινὸς ἢ πράγματος ἢ προσώπου πρὸς ἕτερον ἐκφέρηται διὰ τῶν προθέσεων : ἀντί, ἐνεκα, ἐκτός, ἐντός, κτλ., τὸ μετὰ τῶν προθέσεων συντασσόμενον οὐσιαστικὸν θέτομεν εἰς γενικὴν πτώσιν.

Αἱ τοιοῦτου εἶδους ἀσκήσεις ἦσαν ἐπὶ μακρὸν λίαν ἀγαπηταί. Εὐρίσκονται καὶ ἐν τῷ «*βιβλίῳ τῶν ἀσκήσεων*»

τοῦ ἄλλοτε ἐπιθεωρητοῦ W. Wagner (Feühl) ὡς καὶ ἐν τῷ «Deutschen Sprachschuler» τοῦ Fleischer.

Ὁ Fleischer ἀμελεῖται γυμνάσματα.

Γ'. ἐρχόμεθα εἰς τὴν σχολὴν τῶν Becker καὶ Wurst.

Ὁ K. F. Becker (*1775 + 1843) μεγάλας ὑπηρεσίας παρέσχε ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ γραμματικῇ τῆς γερμανικῆς γλώσσης. Ἐμύρφωσεν ὅλως νέον σύστημα, οὗ πρῶτονται τὸ ρητόν. «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἄνθρωπος μόνον διὰ τῆς γλώσσης. Ὑπεστήριζεν ὅτι «ἡ γλῶσσα εἶναι φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς ὀργανικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτοῦ οὐσίας» ὅτι σκέπτεσθαι καὶ ὁμιλεῖν ἐσωτερικῶς εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό ὅτι ὅπως παρ' ἐνὶ ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ, οὕτω καὶ παρ' ἅπασι τοῖς λαοῖς σκέψαι καὶ γλῶσσα ἀμοιβαίως προϋποθέτουσιν ἀλλήλα καὶ ὅτι μόνον ὁ ἄνθρωπος ὁμιλεῖ, διότι σκέπτεται.

Διὰ τοῦ Becker ἡ μέθοδος τῆς περὶ γλώσσης διδασκαλίας ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ ἔταμε νέαν ὁδόν, ὑπέστη νέαν διαμόρφωσιν. Τὰ μεθοδικὰ τοῦ ἀξιώματα ἐξέθηκον ἐν τῷ μικρῷ μὲν ἀλλὰ πλήρει πρακτικῶν ιδεῶν συγγράμματι: «Περὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσης.» Συνωδᾶται μεθοδικαῖς ἀρχαῖς τοῦ βιβλιαρίου τούτου συνέγραψεν ὁ αὐτὸς Becker (1833) Ἐργεῖδιον τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσης.» Μετ' οὗ πολὺ δὲ (1836) καὶ ὁ Wurst ἐξέδωκε τὴν περιώνυμον «Sprachdenkleher» (Γλωσσικὴ Λογικὴν.

Ἐν τῇ μικρῇ μεθοδικῇ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας δεικνύει ὁ Becker ὅτι ἔργον ἐκάστης στοιχειώδους γλωσσικῆς εἶναι νὰ καθοδηγήσῃ τὸν παῖδα, ὅπως νοῆ καὶ ὀρθῶς λαλῇ τὴν μητρικὴν γλῶσσαν. Ἄλλ' ἐξαρτᾷ τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῆς γλώσσης ἀπὸ τῆς γραμματικῆς αὐτῆ μόνον εἶναι ἡ κλεῖς, δι' ἧς κατανοεῖ τις τὴν γλῶσσαν. Λέγει δὲ «Ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι πρῶτιστον καὶ κυριώτατον ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης εἶναι ἡ τελεία νόησις τῆς γλώσσης. Ἄλλὰ νοεῖ τις τὴν γλῶσσαν, ὅταν γινώσκῃ σαφῶς καὶ ὀρισμένως οὐ μόνον τὴν σημασίαν τῶν λέξεων καὶ τῶν γραμματικῶν τύπων, ἀλλὰ καὶ τὴν σημασίαν τῶν διαφορῶν λεκτικῶν τρόπων. Ἐννοεῖ τις τοὺς γραμματικούς τύπους, ὅταν σαφῶς καὶ ὀρισμένως νοῆ τὰς διὰ παραγωγῆς σημεινομένους διακρίσεις τῶν ἐννοιῶν εἰς ἐννοίας ἐνεργείας καὶ πράγματος, εἰς ἐννοίας μεταβατικῆς καὶ ἀμεταβάτου ἐνεργείας καὶ εἰς ἐννοίας προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ ἐν γένει καὶ ἐν μέρει. Πρὸς κατανόησιν τῶν λέξεων καὶ τῶν γραμματικῶν τύπων ὀδηγεῖ ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ ἐτυμολογία. Ἄλλὰ σπουδαιότερα τῆς γνώσεως τῶν γραμματικῶν τύπων εἶναι ἡ γνώσις τῶν λεκτικῶν τρόπων, π. χ. τῶν πτωτικῶν σχέσεων, τῶν τῆς ἐκφάσεως (ἐγκλίσεως), τῶν σχετικῶν λέξεων (προθέσεων κ.τ.λ.), αἵτινες ἐκφράζουσι τὰς σχέσεις τῶν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ ἐννοιῶν» «Ὅταν ἡ τῆς μητρικῆς γλώσσης διδασκαλία κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν σκοπῇ νὰ διδάξῃ τὸν παῖδα νὰ ἐννοῇ ἐντελῶς τὴν γλῶσσαν, τότε θ' ἀποβῇ συγχρόνως καὶ σπουδαιότατος παράγων ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ διανοητικοῦ. Ἄπασα ἡ λειτουργία τοῦ αὐτοσκέπτεσθαι καὶ κρίνειν καὶ οἱ νόμοι τῆς λειτουργ-

γίας ταύτης διὰ τοῦ τρόπου παρουσιάζονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μαθητοῦ οἷον διὰφανῆς, καὶ ἅπασα ἡ διδασκαλία τότε θὰ εἶναι συνεχῆς ἀσκήσις πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ θεωρίαν ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν σχέσεων, καθ' ἃς τὸ πνεῦμα διακρίνει τὰς ἐννοίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν νόμων, καθ' οὓς συνδέει ταύτας πρὸς ἀλλήλας ἐν τῷ σκέπτεσθαι καὶ κρίνειν.»

Κατὰ τὰ ἐνταῦθα ἐκτεθέντα μεθοδικὰ ἀξιώματα ἢ ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς ἐμορφώθη εἰς πλήρη λογικὴν, — ἡ γραμματικὴ ἐγένετο λογικὴ. Ὁ ἕλικός σκοπὸς τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας προφανῶς ἐπαλινδρόμησε, τὸναντίον δὲ ὁ ὁ τυπικὸς ἀνυψώθη εἰς ὑπατον βαθμὸν. Διὰ τῆς νέας μεθόδου ἔδει «τὸ σκέπτεσθαι νὰ μορφωθῇ ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ διὰ τῆς γλώσσης, εἶτα τὸ σκέπτεσθαι διὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τέλος τὸ σκέπτεσθαι διὰ τὸ σκέπτεσθαι.» Ἄλλὰ τὸ ὕψος, ἐφ' ὃ τὸ πρᾶγμα ἔδει νὰ προβῇ ἦτο ἀπότομον οἱ τοῦ Becker ὅμως ὀπαδοὶ πεποιθότες ἐπὶ τῆς παντοδυναμίας τῆς μεθόδου αὐτῶν καὶ ἐνθουσιῶντες ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐπαγγελίας του διὰ ταύτης γλωσσικῆς διδασκαλίας εἰς ὑψηλοτέραν βαθμίδα πνευματικῆς ἀναπτύξεως προσεπάθουν νὰ καταστήσωσι τοὺς μαθητὰς, ὅτι ὀλίγοι ἀνθρώποι — καὶ ὀλίγοι διδάσκαλοι — κατώρθωσαν, γλωσσολόγους γλωσσολοσοφολοσοφους. (Stockmayer). Ὡς ὁ Pestalozzi ἀνακλύει εἰς τὸ παιδίον τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα, οὕτω καὶ ὁ Becker ἀνακλύει αὐτῷ τὸ σῶμα τῶν ἰδίων αὐτοῦ παραστάσεων τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν μέχρι λεπτομερείας, καθ' ἣν οὐδ' ἡ μεγίστη παιδικὴ πνευματικὴ δύναμις δύναται νὰ ἀντίσχη.» (Roth)

Τὸ τοῦ Becker «Ἐργεῖδιον διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς» μεθοδικῶς πολὺ ἀπείχε τοῦ νὰ εἴται τόσον καλῶς συγγεγραμμένον, ὥστε νὰ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διδακτικὸν βιβλίον ἐν ταῖς σχολαῖς. Ὁ I. R. Wurst ἀνέλαθε νὰ ἐπεξεργασθῇ τὴν τοῦ Becker ἐπιστημονικὴν γραμματικὴν διὰ τὴν δημοτικὴν σχολὴν καὶ κατώρθωσε τοῦτο ἐν τῇ γνωστῇ «Γλωσσικῇ λογικῇ» (Sprachdenklehre.) Διὰ τοῦ βιβλιαρίου τούτου ἡ τοῦ Becker γραμματικὴ ἐγένετο κτῆμα τῶν δημοδιδασκάλων. Ὁ Wurst ἐξέδωκε προσέτι καὶ εἰσαγωγικὴν εἰς τὴν ἀγραμματικὴν λογικὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ ὀδηγία πρὸς χρῆσιν τῆς «γλωσσικῆς λογικῆς.» Ἡ ὀδηγία αὕτη ἐν τῷ εἶδει τῆς εἶναι ἀριστοῦργημα διδάσκει δὲ πῶς καὶ αὐταὶ αἱ λίαν ἀφρημέναι γλωσσικαὶ διδασκαλῖαι εἶναι ἐπιδεικτικαὶ χρήσεις στοιχειώδους. Οὕτως ἐπεξετάθη ἡ πλάνη, ὅτι εἶναι ποτε δυνατόν νὰ νοηθῶσιν οἱ ἐπιδειξίως ἐκλεγεγμένοι καὶ κεχρημένοι κανόνες ὑπὸ παιδίων μὴ ἐπιδεικτικῶν εἰσέτι τόσον ἀφρημένης σκέψεως.

(Ἀκολουθεῖ).

Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ.

Ὁ ἐπιπέφυτος

ΧΡΥΣΟΣΘΕΝΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ